संस्कृत-17(G)
પેપર : A B C D

S.S.C. બોર્ડ પરીક્ષાની પૂર્વ તૈયારી માટે
PRACTICE PAPER ANSWER KEY

કુલ ગુણ : 80
સમય : 3 કલાક
વર્ષ : 2022-23

મિત્રો, 'Practise make man perfect' ઉક્તિ મુજબ કોઈપણ ક્ષેત્રમાં કૌશલ્યને આત્મસાત્ કરવા અથવા તેને સુદ્રઢ કરવા **Practise (મહાવરો) અનિવાર્ય છે.** કેમ કે આજનાં સ્પર્ધાત્મક યુગમાં ફક્ત પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થવું જરૂરી નથી; પરંતુ પોતાના મનપસંદ ક્ષેત્રમાં કારકિર્દી બનાવવા માટે યોગ્ય મેરીટ બનાવવું પણ જરૂરી છે. તે માટે જરૂરી છે સાચી દિશામાં કરવામાં આવતી મહેનત અને સાથે-સાથે યોગ્ય સમયે મળી રહેતો મહાવરો એટલે...

મહેનત + યોગ્ય દિશા + મહાવરો = જ્વલંત સફળતા

અલંકાર પબ્લિકેશન આ વાતને સુપેરે જાણી વિદ્યાર્થીની મહેનતને યોગ્ય માર્ગદર્શન અને ભરપૂર મહાવરો મળી રહે તે માટે 4 પ્રશ્નપત્રનો સેટ + નમૂનાનું પ્રશ્નપત્ર **આન્સર-કી સાથે આપની સમક્ષ મૂકતાં** હર્ષની લાગણી અનુભવે છે.

વિશેષતાઓ તથા પેપર લખવા માટેની કાળજી :

- વિષયના તજજ્ઞો દ્વારા પ્રશ્નપત્રોની પ્રેક્ટિસથી આગામી બોર્ડની પરીક્ષામાં પૂછાઈ શકે તેવું મોટાભાગનું કન્ટેન આવરી લેવામાં આવ્યું છે.
- જવાબ માટે પ્રશ્નપત્રની અંદર યોગ્ય જગ્યા મૂકવામાં આવી છે જેથી વિદ્યાર્થી દરેક પ્રશ્નનો યોગ્ય જવાબ બોર્ડ પ્રમાણે આપી શકે.
- **પ્રશ્નપત્રની સાથે આન્સર-કી પણ આપવામાં આવી છે; જેથી વિદ્યાર્થી પોતે જ સ્વમૂલ્યાંકન કરી શકે.**
- **આન્સર-કીમાં પણ દરેક વિભાગનું મૂલ્યાંકન SSC બોર્ડની ગુણપ્રદાન યોજના દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશ અનુસાર કરવામાં આવ્યું છે.**
- બોર્ડ દ્વારા પ્રસિદ્ધ નવી બ્લ્યૂ-પ્રિન્ટ તથા નવી પેપર પેટર્ન આધારિત બધા પેપર્સ છે. ચારેય પ્રશ્નપત્રોમાં ખૂબ જ અગત્યના પ્રશ્નનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. બધા જ પેપર્સમાં અલગ-અલગ પ્રશ્નો છે જેથી પૂરતો મહાવરો મળી શકે.
- સમગ્ર પેપર લખવાનો સમય 3 કલાક છે, પરંતુ 2:45 કલાકમાં પેપર લખાય તેવો પ્રયત્ન કરવો જેથી છેલ્લી 15 મિનિટમાં લખાયેલો પેપર બરાબર તપાસી શકાય. જેમકે ભૂલો તો નથી તથા શબ્દો કે વાક્યોની નીચે under-line પણ કરી શકાય...

➔ બોર્ડની પેપર-પેટર્ન અનુલક્ષી જવાબો તૈયાર કરેલ છે.

➔ **ખાસ નોંધ :** સૌ પ્રથમ પેપર જાતે લખ્યા બાદ Answer Key સાથે તપાસવો.

નોંધ : આ પરિરૂપ વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો, પ્રશિક્ષકો, મોડરેટર્સના માર્ગદર્શન માટે છે. જે તે વિષયોના પ્રાશ્નિક તેમજ મોડરેટર્સ માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણના બૃહદ હાર્દ/ઉદ્દેશને સુસંગત રહી પ્રશ્નપત્રની સંરચના બાબતે ફેરફાર કરવાની છૂટ રહેશે.

પ્રશ્નના પ્રકાર પ્રમાણે ગુણભાર

ક્રમ	પ્રશ્નનો પ્રકાર	પ્રશ્નનોની સંખ્યા	કુલગુણ
1.	હેતુલક્ષી પ્રશ્નો (O)	16	16
2.	ટૂંકજવાબી પ્રશ્નો (VSA)	10	10
3.	ટૂંકજવાબી પ્રશ્નો (SA)	12	24
4.	લાંબા પ્રશ્નો (LA-I)	02	06
5.	લાંબા પ્રશ્નો (LA-II)	06	24
	કુલ	**46**	**80**

પ્રકરણદીઠ ગુણભાર

ક્રમ	પાઠ/પ્રકરણનું નામ	પ્રકરણદીઠ ગુણભાર
1	सं वदध्वम्	03
2	यद्भविष्यो विनश्यति	04
3	स्वस्थवृत्तं समाचर	04
4	जनार्दनस्य पश्चिमः सन्देशः	04
5	गुणवती कन्या	04
6	काष्ठखण्डः	04
7	सुभाषितकुसुमानि	04
8	साक्षिभूतः मनुष्यः	04
9	चक्षुष्मान् अन्ध एव	03
10	त्वमेका भवानि	04
11	यस्य जननं तस्य मरणम्	04
12	कलिकालसर्वज्ञो हेमचन्द्रः	04
13	गीतामृतम्	04
14	क इदं दुष्करं कुर्यात्	04
15	जयः पराजयो वा	03
16	अद्भुतं युद्धम्	03
17	स्वाभाविकं सादृश्यम्	04
18	मुक्तानि मुक्तकानि	04
19	सत्यं मयूरः	04
20	तथैव तिष्ठति	04
*	अपठितम्	04
	કુલ	**80**

Very unique to learn.....
Alankar® Publication
H/75-A, Akshardeep Complex, Shastrinagar, Bhavnagar 364002
9726437575, 9624829482 alankarpublication@yahoo.com www.alankarpublication.com

No part of this publication can be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means-electronic, mechanical, phototyping, recording or otherwise without the prior written permission of the publishers. All right of export of this book is reserved with the publisher. Any person who does any unauthorised act in relation to this publication will be liabel to legal prosecution and civil claimes for damages.

વિભાગ-A : ગદ્ય

- **अधोदत्तस्य गद्यखण्डस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कुरुत । (कोऽपि एकः) [04]**
નીચે આપેલા ગદ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો. (કોઈપણ એક)

(1) अथ तेषां तत्कुलिशोपमं वचनं समाकर्ण्य मत्स्याः परस्परं प्राहुः ''श्रुतोऽयं धीवरालापः, अधुना अस्माभिः किं कर्तव्यम् ।'' तत्र अनागतविधाता नाम मत्स्यः प्राह ''नूनं प्रभातसमये धीवराः अत्रागम्य मत्स्यसंक्षयं करिष्यन्ति इति मम मनसि वर्तते । तन्न युक्तं साम्प्रतं क्षणमपि अत्र अवस्थातुम् ।''

ઉત્તર- હવે તેમનું તે વજ્રની ઉપમા આપી શકાય તેવું વચન સાંભળીને માછલાંઓએ એકબીજાને કહ્યું : ''માછીમારોનો આ વાર્તાલાપ સાંભળ્યો ? હવે આપણે શું કરવું જોઈએ ?'' ત્યાં અનાગતવિધાતા નામનો માછલો બોલ્યો : ''ખરેખર, સવારના સમયે માછીમારો અહીં આવીને માછલાંઓનો વિનાશ કરશે, એવું મારા મનમાં લાગે છે. તો હવે અહીં એક ક્ષણ પણ રહેવાનું યોગ્ય નથી.''

(અથવા)

(1) सामाजिको व्यवहारः भाररुपो भवति । यद्यपि सामाजिको व्यवहारः सर्वत्रैव अपेक्षितो भवति । परन्तु सः शक्तिमतिक्रम्य न भवेत् । ये जनाः स्वकीयां शक्तिमतिक्रम्य सामाजिकान् व्यवहारान् कुर्वन्ति ते अतिभारत्वात् निमज्जन्ति एव । निमज्जितः जनः सुखमयं संसारसमुद्रं प्राप्तुं न शक्नोति ।

ઉત્તર- સામાજિક વ્યવહાર ભારરૂપ બને છે. જો કે સામાજિક વ્યવહારની સર્વત્ર અપેક્ષા રખાય છે; પરંતુ તે શક્તિનું અતિક્રમણ કરીને ન હોવો જોઈએ. જે લોકો પોતાની શક્તિને અતિક્રમીને (શક્તિથી વધારે) સામાજિક વ્યવહારો કરે છે. તેઓ અતિશય ભારના કારણે ડૂબી જ જાય છે. ડૂબેલો માણસ સુખરૂપી સંસારસાગરને પામી શકતો નથી.

- **अधोदत्तानां संस्कृत प्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत। (कोऽपि द्वौ)**
નીચે આપેલા સંસ્કૃત પ્રશ્નોના ઉત્તર વિકલ્પો-માંથી શોધીને લખો. (કોઈપણ બે) [02]

(2) श्रेष्ठिपुत्रः किमर्थं देशम् अभ्रमत् ?

ઉત્તર- श्रेष्ठिपुत्रः दारग्रहणाय देशम् अभ्रमत् ।

(3) कुपितस्य स्वेदसलिलात् पूर्वं किं गलति ?

ઉત્તર- कुपितस्य स्वेदसलिलात् पूर्वं तपः गलति ।

(અથવા)

(3) सिद्धहैमव्याकरणे कति अध्यायाः सन्ति ?

ઉત્તર- सिद्धहैमव्याकरणे अष्टौ अध्यायाः सन्ति ।

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । [04**
- **નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો.**

(4) ગુણવતી કન્યાની પરીક્ષા માટે શક્તિકુમારની યોજના શી હતી ?

ઉત્તર- ગુણવતી કન્યાની પરીક્ષા માટે શક્તિકુમારની યોજના આ પ્રમાણે હતી : 'અનુરૂપ કન્યાને જોઈને તેને એકપ્રસ્થ ડાંગરથી સંપન્ન આહાર કરાવી શકે કે નહીં, તે પૂછવું હતું.'

(5) દુર્વાસાના જટાવલ્કલ કોના જેવાં છે ? શા માટે ?

ઉત્તર- દુર્વાસા મુનિના જટાવલ્કલ એક મુનિને શોભે તેવાં લોકોને શાતા આપનારા નથી. તે લોકોનો વિનાશ કરનાર ઝેરના ઝાડ જેવા બની ગયા છે. દુર્વાસાના મુનિવેશની હારમાળા જેવી સદાચાર-રહિત મનોવૃત્તિ અનુચિત થઈ ગઈ છે.

- **अधोदत्तस्य विषयस्य उपरि संक्षेपेण टिप्पणी लिखत । [02]**
- **નીચે આપેલા વિષય ઉપર ટૂંકનોંધ લખો.**

(6) સજીવોમાં સ્વાભાવિક સાદશ્ય :

ઉત્તર- આચાર્ય પતંજલિના 'મહાભાષ્ય' નામના ગ્રંથમાંથી 'स्वाभाविकं सदृश्यम्' નામનું પ્રકરણ લેવામાં આવ્યું છે. આ પ્રકરણમાં સજીવોમાં રહેલા પ્રકૃતિ આધારિત સાદશ્યની ઉદાહરણ સહિત ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

સજીવોમાં એક પ્રકારનું સાદશ્ય હોય છે. જડ અને ચેતન પદાર્થો કુદરતી રીતે જ સાયુજ્ય અનુભવે છે. આ તત્ત્વ જ પદાર્થોને પરસ્પર જોડે છે. સોનું, લોખંડ વગેરે ધાતુ વિવિધ વૃક્ષો, ગાય, ઘોડો જેવાં પ્રાણીઓ આકાર અને પ્રકાર (સ્વભાવ)થી જુદાં હોવા છતાં અસ્તિત્વરૂપે તેમની ભિન્નતામાં પણ એકતા જણાય છે. જ્યારે આ પદાર્થો ક્રિયા કરે છે ત્યારે તેની પ્રતીતિ થાય છે. ગાય વગેરે પશુઓમાં તથા પદાર્થોમાં પણ આ નિયમ રહેલો છે. તે પૃથ્વી પરના અગ્નિનો સૂર્ય સાથેનો સંબંધ પણ સૂચવે છે. ગુરુત્વાકર્ષણના નિયમના કારણે જ દરેક વસ્તુઓ કે સજીવો (જડ-ચેતન) પોતાના મૂળ સાથે તાદાત્મ્ય અનુભવે છે.

(અથવા)

(6) આધુનિક યુદ્ધ અને મહાભારતકાલીન યુદ્ધ વચ્ચેનો તફાવત :

ઉત્તર- આધુનિક યુગમાં વિવિધ પ્રકારના રાસાયણિક અસ્ત્ર શસ્ત્રના કારણે યુદ્ધો ખૂબ જ ભયાનક અને વિનાશક બન્યાં છે. મહાભારતકાળમાં પણ યુદ્ધો થતા હતા. આ યુદ્ધમાં પણ વિવિધ અસ્ત્ર-શસ્ત્રનો પ્રયોગ થતો હતો. તેમાં ભયંકર નરસંહાર પણ થતો હતો. એ સમયે મંત્રસિદ્ધ શસ્ત્ર-અસ્ત્રનો ઉપયોગ થતો હતો. જેનાથી સીધો જ શત્રુ પર પ્રહાર કરી શકાતો હતો. પરિણામે કુદરતના પંચતત્ત્વો : અગ્નિ, જળ, વાયુ, આકાશને હાનિ થતી ન હતી. આધુનિક યુગમાં રાસાયણિક શસ્ત્રોના ઉપયોગથી આ કુદરતી તત્ત્વો પ્રદૂષિત બને છે. જેના કારણે અનેક રોગચાળા ફેલાય છે. યુદ્ધસૈનિકો કે તેમના પરિવાર ઉપરાંત સામાન્ય પ્રજાને પણ સહન કરવું પડે છે.

- **अधोदत्तं गद्यखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । [04]**
- **નીચે આપેલો ગદ્યખંડ વાંચીને પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃતમાં લખો.**

अस्ति वित्तदासो नाम प्रभूतलोभः समृद्धः कश्चित् वणिग्जनः । तस्य कूटनाथाभिधः वैश्यः प्रातिवेशिकः आसीत् ।

एकदा कूटनाथेन चिन्तितं यदयं वित्तदासः धनिकोऽपि लुब्धो वर्तते । अतः केनापि उपायेन मया असौ वञ्चनीयः । एवं विचार्य सः कूटनाथः एकदा वित्तदासस्य गृहमुपगम्य अकथयत्, ''भोः श्रेष्ठिन्, अस्माकं बहवः कुटुम्बिजनाः श्वः अतिथयः भविष्यन्ति।''

प्रश्नाः

(7) कूटनाथः कस्य प्रातिवेशिकः आसीत् ?

ઉત્તર- कूटनाथः वित्तदासो नाम वणिग्जनस्य प्रातिवेशिकः ।

(8) वित्तदासः कीदृशः अस्ति ?

ઉત્તર- वित्तदासः प्रभूतलोभः समृद्धिः च वणिग्जनः अस्ति ।

(9) एकदा कूटनाथेन किं चिन्तितम् ?

ઉત્તર- एकदा कूटनाथेन चिन्तितम् – 'यदयं वित्तदासः धनिकोऽपि लुब्धो वर्तते ।' अतः केनापि उपायेन मया असौ वञ्चनीयः ।

(10) कूटनाथः वित्तदासस्य गृहमुपगम्य किम् अकथयत्?

ઉત્તર- कूटनाथः वित्तदासस्य गृहमुपगम्य अकथयत् – 'भोः श्रेष्ठिन् अस्माकं बहवः कुटुम्बिजनाः श्वः अतिथयः भविष्यन्ति ।'

વિભાગ : B (पद्य विभाग)

- **अधोलिखितस्य पद्यखण्डस्य गुर्जरभाषायां अनुवादं कुरुत । (कोऽपि एकः) [04]**
નીચે આપેલા પદ્યખંડનો માતૃભાષામાં અનુવાદ કરો. (કોઈપણ એક)

(11) यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते,
निघर्षणच्छेदन ताप ताडनैः ।
तथा चतुर्भिः पुरुषः परीक्ष्यते,
श्रुतेन शीलेन गुणेन कर्मणा ॥

ઉત્તર- જેમ ઘસવું, કાપવું, તપાવવું અને ટીપવું એ ચાર ક્રિયાઓ વડે સોનું પરખાય છે; તેમ જ્ઞાન, ચારિત્ર્ય ગુણ અને કર્મ એ ચાર વડે પુરુષની પરીક્ષા કરાય છે.

(અથવા)

(11) पिनाक-कणि बालेन्दु भस्म मन्दाकिनीयुता ।
पवर्गरचिता मूर्तिरपवर्गप्रदास्तु वः ॥
भगवन् किमुपादेयं गुरुवचनम्, हेयमपि च
किमकार्यम् । को गुरुरधिगततत्त्वः,
शिष्यहितायोद्यतः सततम् ॥

ઉત્તર- પિનાક (પિનાક નામનું એક ધનુષ્ય) ફણી (સાપ) બાલેન્દુ (ચંદ્રરેખા) ભસ્મ અને મંદાકિની (ગંગા)થી યુક્ત 'પ' વર્ગ દ્વારા રચાયેલી (ભગવાન શિવની) મૂર્તિ તમને મોક્ષ આપનારી થાઓ.
હે શ્રીમન્ ! ગ્રહણ કરવા જેવું શું છે ? ગુરુવચન; અને ત્યાગવા યોગ્ય શું છે ? ન કરવા જેવું કામ. ગુરુ કોણ છે ? જેણે તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે અને જે નિરંતર શિષ્યના હિત માટે તત્પર રહે છે.

- **अधोदत्तानां संस्कृत प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । [02]**
- **નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃતમાં લખો.**

(12) किं कृत्वा उत्तरं देयम् ?

ઉત્તર- प्रविचार्य उत्तरं देयम् ।

(અથવા)

(12) जनः कदा शान्तिम् अधिगच्छति ?

ઉત્તર- जनः ज्ञानं लब्धवा परां शान्तिम् अधिगच्छति ।

(13) श्रीमान् जटायुः कीदृशीं गिरां व्याजहार ?

ઉત્તર- श्रीमान जटायुः शुभां गिरां व्याजहार ।

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । (कोऽपि त्रयः) [06]**
નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. (કોઈપણ ત્રણ)

(14) ઋષિ સૂર્ય પાસે શાની યાચના કરે છે ?

ઉત્તર- ઋષિ સૂર્ય પાસે યાચના કરે છે કે, 'હે દેવ ! સર્વ દુષ્કર્મો, દુર્ગુણો દૂર કરો અને અમારા માટે જે કલ્યાણકારી હોય તે અમને પ્રાપ્ત કરાવો.'

(15) ભક્ત શું-શું નથી જાણતો ?

ઉત્તર- ભક્ત દાન કરવાનું જાણતો નથી. તે ધ્યાન-યોગ, તંત્ર-મંત્ર અને સ્તોત્ર નથી જાણતો. તે પૂજાની પદ્ધતિ તથા ન્યાસયોગને નથી જાણતો. પુણ્ય, તીર્થ, મોક્ષ કે બ્રહ્મમાં લીન થવાની વિધિ પણ ભક્ત જાણતો નથી. તે ભક્તિ અને વ્રત પણ જાણતો નથી.

(16) મધ્યમ પ્રકારના લોકો શાથી કાર્યને અધવચ્ચે જ છોડી દે છે ?

ઉત્તર- મધ્યમ પ્રકારના લોકો કાર્યનો આરંભ તો કરે છે; પરંતુ ત્યારબાદ તેમાં વિઘ્નો આવતા તેઓ હેરાનપરેશાન થઈ જાય છે. આથી તેઓ કાર્યને અધવચ્ચે જ છોડી દે છે.

- **श्लोकपूर्तिं कुरुत । શ્લોકપૂર્તિ કરો. [04]**

(17) सं गच्छध्वं .... उपासते ।

ઉત્તર- सं गच्छध्वं सं वदध्वं सं वो मनांसि जानताम् ।
देवा भागं यथा पूर्वे सं जानाना उपासते ॥

(18) यस्मान्नोद्विजते............................. मे प्रियः ॥

ઉત્તર- यस्मान्नोद्विजते लोको लोकन्नोद्विजते च यः ।
हर्षामर्षभयोद्वेगैः भुक्तो यः स च मे प्रियः ॥

विभाग : C (नाट्य विभाग)

- **अधोदत्तस्य नाट्यखण्डस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कुरुत । [04]**
- **આપેલા નાટ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો.**

(19) **धृतराष्ट्रः** – एहि एहि पुत्र !

घटोत्कचः – अहो कल्याणः खलु अत्रभवान् । कल्याणानां प्रसूतिं पितामहमाह भगवान् चक्रायुधः ।

धृतराष्ट्रः – (आसनात् उत्थाय) किमाज्ञापयति भगवान् चक्रायुधः ।

घटोत्कचः – न न न । आसनस्थेन एव भवता श्रोतव्यो जनार्दनस्य सन्देशः ।

धृतराष्ट्रः – यदाज्ञापयति भगवान् चक्रायुधः । (उपविशति)

<u>અનુવાદ</u>

धृतराष्ट्र : - આવ આવ પુત્ર !

घटोत्कच : - અહો, આપશ્રી કલ્યાણકારી છો. ભગવાન ચક્રાયુધે (શ્રીકૃષ્ણએ) કલ્યાણરૂપ વસ્તુઓના ઉદ્ભવસ્થાન આપ પિતામહને કહ્યું છે.

धृतराष्ट्र : - (આસન પરથી ઊઠીને) ભગવાન ચક્રાયુધે (જેમનું શસ્ત્ર ચક્ર છે તેવા શ્રીકૃષ્ણએ) શો આદેશ આપ્યો છે.

घटोत्कच : - ના, ના, ના. આસન પર બેઠેલા જ આપે શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ સાંભળવો જોઈએ.

धृतराष्ट्र : - જેવી ભગવાન ચક્રાયુધની આજ્ઞા (બેસી જાય છે.)

(અથવા)

(19) **पुनीतः** – वस्तुतस्तु मनुष्यः यदि मनुष्यः इव वर्तते, तदा सः दुर्घटनायाः साक्षी भूत्वा त्रिविधं कार्यम् आचरति ।

सुनीतः – कानि कानि तानि त्रिविधानि कार्याणि ?

पुनीतः – प्रथमं कार्यम् अस्ति दुखानुभूतिः । मनुष्य एव दुखेन दुखिनो भवितुमर्हति, सुखेन च सुखितः। अतः दुर्घटनया पीडाग्रस्तं दुखितं जनं दृष्ट्वा मनुष्येण दुखानुभूतिः करणीया भवति । यः खलु एतादृशं जीवं पश्यन अपि दुखं न अनुभवति, सः मनुष्यः नास्ति, अपितु सः प्रस्तरः एव । यतो हि प्रस्तरः कदापि अन्यस्य दुखं न अनुभवति ।

<u>અનુવાદ</u> :

पुनीत :- હકીકતમાં તો મનુષ્ય જો મનુષ્યની જેમ વર્તન કરે તો તે દુર્ઘટનાનો સાક્ષી બનીને ત્રણ પ્રકારનું કાર્ય કરે છે.

सुनीत :- તે ત્રણ પ્રકારનાં કાર્યો કયાં-કયાં છે ?

पुनीत :- પહેલું કાર્ય છે દુઃખનો અનુભવ. મનુષ્ય જ દુઃખ વડે દુઃખી અને સુખ વડે સુખી થવાને યોગ્ય છે. આથી દુર્ઘટનાના કારણે પીડામાં ઘેરાયેલા દુઃખી માણસને જોઈને માણસે દુઃખની અનુભૂતિ કરવાની હોય છે. ખરેખર જે એવા જીવને જોતો હોવા છતાં પણ દુઃખ અનુભવતો નથી તે માણસ નથી; પરંતુ તે તો પથ્થર જ છે. કારણ કે પથ્થર ક્યારેય બીજાનું દુઃખ અનુભવતો નથી.

- **अधोदत्तं वाक्यं कः वदति इति लिखत । (कोऽपि द्वौ) [02]**
- **નીચે આપેલાં વાક્યો કોણ બોલે છે ? તે લખો. (કોઈપણ બે)**

	(अ)	(ब)
(20)	शान्तं पापं शान्तं पापम् ।	(A) शाण्डिल्यः
(21)	पठनस्य तावत् अर्थ ज्ञातुम् इच्छामि ।	(B) चाणक्यः
(22)	भवानेव तावत् प्रथमः ।	(C) चन्दनदासः

ઉત્તર- (20–**C**), (21–**A**), (22–**B**)

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । [04]**
- **નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો.**

(23) ચાણક્ય ચંદનદાસને ચંદ્રગુપ્તનો પ્રથમ વિરોધી કેમ ગણાવે છે ?

ઉત્તર- રાજા ચંદ્રગુપ્તના શત્રુ અમાત્ય રાક્ષસના પરિવારને ચંદનદાસે પોતાના ઘરમાં આશ્રય આપ્યો છે. તેથી ચાણક્ય ચંદનદાસને ચંદ્રગુપ્તનો પ્રથમ વિરોધી ગણાવે છે.

(24) પઠનનો અર્થ કોણ સમજી શકે છે ?

ઉત્તર- જે લોકો પાઠ ભણી ગયા હોય તેઓ સમય આવ્યે ભણવાનો અર્થ સમજી શકે છે.

- **अधोदत्तयोः विषययोः उपरि संक्षेपेण टिप्पणीं लिखत । [04]**
- **નીચે આપેલા વિષયો ઉપર સંક્ષેપમાં ટિપ્પણી લખો.**

(25) શાંડિલ્યનું પાત્રાલેખન :

ઉત્તર- सत्यं मयूरः નામના પાઠ 'भगवद्ज्जुकीयम्' નામના પ્રહસનનો એક અંશ છે. તેમાં ગરીબ શાંડિલ્ય સરળતાથી ખાવાનું મળી રહે તે માટે ગૃહત્યાગ કરીને બૌદ્ધ સાધુ બની જાય છે; પરંતુ તેમાં વારંવાર ઉપવાસ કરવાના હોવાથી તે બૌદ્ધ સાધુપણું છોડીને એક યોગી સાધુનો શિષ્ય બને છે. અહીં પણ તેને ભોજનમાં જ રસ છે. તેના ગુરુ તેને સતત ભણવાની ફરજ પાડે છે. શાંડિલ્ય દરરોજ ગુરુની સાથે ભિક્ષા લેવા જાય છે. દરરોજ ભિક્ષા લેવા માટે નગરમાં આવતા ગુરુ-શિષ્ય એક દિવસ સમય કરતાં વહેલા આવી ચઢે છે. સમયનું મહત્ત્વ સમજનારા ગુરુ પોતાના શિષ્ય શાંડિલ્યને આ સમય દરમિયાન માર્ગમાં આવેલા એક ઉદ્યાનમાં બેસીને થોડું ભણી લેવાનું કહે છે ત્યારે શાંડિલ્ય ઉદ્યાનમાં વાઘનો ભય ઊભો કરીને હાસ્યરસ જન્માવે છે. શાંડિલ્ય ઉદ્યાનની રમણીયતાનું જે વર્ણન કરે છે તેમાં તેની નિરીક્ષણ શક્તિ અને પ્રકૃતિપ્રેમના દર્શન થાય છે. શાંડિલ્યને ભણવું ગમતું નથી, કારણ કે તેને ભણતરનું મહત્ત્વ ખબર નથી. તેની એ નિર્દોષ પૃચ્છા અને 'હું તો નહીં ભણું' કહે છે ત્યારે તે વાચકોના મનને જીતી લે છે.

(26) ચાણક્ય :

ઉત્તર- ઈ.સ. પૂર્વે ચોથી સદીમાં મગધમાં નંદવંશનું રાજ્ય હતું. ચાણક્યનું વાસ્તવિક નામ વિષ્ણુગુપ્ત હતું. તેમનો જન્મ મગધની રાજધાની પાટિલપુત્રમાં થયો હતો. તેઓ તક્ષશિલા (હાલ-પાકિસ્તાનમાં) વિદ્યાપીઠમાં રાજનીતિશાસ્ત્રના આચાર્ય હતા. વિષ્ણુગુપ્ત અખંડ ભારતનું નિર્માણ કરવા ઈચ્છતા હતા; તથા નંદ રાજાના અત્યાચારથી પીડાતી પ્રજાને અત્યાચારથી મુક્ત કરવા ઈચ્છતા હતા. આથી તેઓ એક સુયોગ્ય કિશોર ચંદ્રગુપ્તને રાજનીતિ તથા અસ્ત્રશસ્ત્ર વગેરેની તાલીમ આપી કુશળ રાજવી બનાવે છે. તેના દ્વારા નંદરાજાનો નાશ કરીને તેને મગધની રાજગાદી પર બેસાડે છે.

ચણકના પુત્ર હોવાથી વિષ્ણુગુપ્ત ચાણક્ય કહેવાયા રાજનીતિમાં કુટિલ હોવાથી તેઓ કૌટિલ્ય પણ કહેવાયા. તેમણે લખેલો ગ્રંથ અર્થશાસ્ત્ર આજે પણ પ્રસિદ્ધ છે.

- **कोष्ठकगतानि पदानि प्रयुज्य वाक्यानि रचयत ।**
- **કૌંસમાં આપેલા પદોનો ઉપયોગ કરીને વાક્યો બનાવો. [02]**

(27) હું આભારી થયો. (अस्मदं उपकृत् अस्)

ઉત્તર- अहम् उपकृतः अस्मि ।

(28) ધૃતરાષ્ટ્ર કૌરવોના પિતા છે. (धृतराष्ट्र कौरव जनक अस्)

ઉત્તર- धृतराष्ट्रः कौरवाणां जनकः असीत् ।

विभाग : D (व्याकरण)

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि सूचनांनुसारेण लिखत । (નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો સૂચના મુજબ લખો.)**

(29) 'अरण्यम्' इति शब्दस्य समानार्थकं शब्दम् अधोदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]
(विपिनम्, हरितः, विहगः)

ઉત્તર- अरण्यम् – विपिनम्

(30) 'शत्रुः' शब्दस्य विरुद्धार्थकं शब्दम् अधोदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]
(अजातशत्रु, मित्रम्, बन्धु)

ઉત્તર- मित्रम्

(31) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः वर्तमानकालस्य अन्यपुरुषस्य एकवचनस्य रुपं चित्वा लिखत । [01]
(वसन्ति, वसति, वसतः)

ઉત્તર- वसति

(32) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः सामान्य भविष्यकालस्य अन्यपुरुषस्य बहुवचनस्य रुपं चित्वा लिखत । [01]
(करिष्यति, करिष्यतः, करिष्यन्ति)

ઉત્તર- करिष्यन्ति

(33) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः आज्ञार्थ अन्यपुरुषस्य बहुवचनस्य रुपं चित्वा लिखत । [01]
(पश्य, पश्यतु, पश्यन्तु)

ઉત્તર- पश्यन्तु

(34) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः विध्यर्थ अन्यपुरुषस्य द्विवचनस्य रुपं चित्वा लिखत । [01]
(पठेताम्, पठेत्, पठेयुः)

ઉત્તર- पठेताम्

(35) अधोदत्तेभ्यः वाक्येभ्यः 'स्म' प्रयोगयुक्तं शुद्धं वाक्यं चित्वा लिखत । [01]
(A) सा अतिथेः भोजनरुचिमपि वर्धयति स्म ।,
(B) गुरुः समुपदिशतः स्म ।,
(C) एव परस्परं निकटासनाः भविष्यति स्म ।)

ઉત્તર- सा अतिथेः भोजनरुचिमपि वर्धयति स्म ।

(36) अधोदत्तेभ्यः नामरुपेभ्यः तृतिया विभक्तेः एकवचनस्य रुपं चित्वा लिखत । [01]
(रामात्, रामेण, रामेषु)

ઉત્તર- रामेण

(37) अधोदत्तेभ्यः नामरुपेभ्यः षष्ठी विभक्तेः एकवचन-स्य रुपं चित्वा लिखत । [01]
(शालानाम्, शालयोः, शालायाः)

ઉત્તર- शालायाः

(38) उपपदविभक्तेः प्रयोगं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत ।
- **त्वं .... समं पाठशालां गच्छ । [01]**

(मित्रैः, मित्रेभ्यः, मित्राणि)

ઉત્તર- मित्रैः

(39) प्रकोष्ठात् युक्तं संङ्ख्यापद चित्वा रिक्तस्थानं पूरयत । [01]
- **हेमचन्द्राचार्याः .... अपूर्वं व्याकरणग्रन्थं रचितवन्तः ।** (एकम्, एकः, एक)

ઉત્તર- एकम्

(40) रेखाङ्कित पदस्य कृदन्तप्रकारं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।
- **सन्तः <u>परीक्ष्य</u> अन्यतरत् भजन्ते । [01]**

(हेत्वर्थ, सम्बन्धक, कर्मणि)

ઉત્તર- सम्बन्धक भूतकृदन्त

(41) अधोदत्तस्य पदस्य सन्धिविच्छेदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखित । [01]
- **गुरोरपि** (गुरुः+ऽपि, गुरोः+ऽपि, गुरोः+अपि)

ઉત્તર- गुरोरपि – गुरोः + अपि

(42) अधोदत्तस्य पदेस्य सन्धियुक्तं पदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]
न+उपसर्पति (नोउपसर्पति, नयसर्पति, नोपसर्पति)

ઉત્તર- न+उपसर्पति – **नोपसर्पति**

- **अधोदत्तयोः सामासिकपदयोः समासप्रकारौ दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [02]**

(43) गुणदोषौ (द्वन्द्व, तत्पुरुष, कर्मधारय समास **)**

ઉત્તર- गुणदोषौ – द्वन्द्व समास

(44) महावृक्षः (बहुव्रीही, कर्मधारय, द्वन्द्व समास)

ઉત્તર- महावृक्षः – कर्मधारय समास

विभाग : E (संयुक्त)

(45) अधोदत्तानि वाक्यानि कथानकक्रमानुसारेण स्थापयत । નીચે આપેલાં વાક્યોને કથાક્રમાનુસાર ગોઠવો. [04]

(1) निहन्त्येष परस्तात् ।

(2) कियत् दूरं वा चक्षुरीक्षते ।

(3) न खलु साधुसेवितोऽयं पन्थाः येनासि प्रवृत्तः ।

(4) इन्द्रियाश्वसमुत्थापितं हि रजः कलुषयति दृष्टिम् अनक्षजिताम् ।

ઉત્તર-

(1) न खलु साधुसेवितोऽयं पन्थाः येनासि प्रवृत्तः ।

(2) निहन्त्येष परस्तात् ।

(3) इन्द्रियाश्वसमुत्थापितं हि रजः कलुषयति दृष्टिम् अनक्षजिताम् ।

(4) कियत् दूरं वा चक्षुरीक्षते ।

- **अधोदत्तं गद्यखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । નીચે આપેલો ગદ્યખંડ વાંચીને પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃત ભાષામાં લખો. [04]**

ग्रीष्मकाले एकः तृषितः काकः जलार्थं भ्रमति स्म । कुत्रापि जलं नास्ति । काकः कष्टेन बहुदूरम् उपवने गच्छति । तत्र सः एकं घटं पश्यति । काकस्य अतीव सन्तोषः भवति । किन्तु घटे स्वल्पम् एव जलम् अस्ति । जलं कथं पिबामि- इति काकः चिन्तयति । सः एकम् उपायं करोति । तद्यथा - सः शिलाखण्डान् आनयित्वा घटे पूरयति । जलम् उपरि आगच्छति। काकः सन्तोषेण जलं पिबति ।

प्रश्नाः (46) काकः किमर्थं भ्रमति स्म ?

ઉત્તર- काकः जलार्थं भ्रमति स्म ।

(47) काकः कुत्र घटं पश्यति ?

ઉત્તર- काकः उपवने घटं पश्यति ।

(48) घटे कियत् जलम् अस्ति ?

ઉત્તર- घटे स्वल्पं जलम् अस्ति ।

(49) घटे जलं कथम् उपरि आगच्छति ?

ઉત્તર- काकः शिलाखण्डान् आनयित्वा घटे पूरयति । अतः जलम् उपरि आगच्छति ।

* **कर्ता-कृतीनां योग्य मेलनं कुरुत (कौऽपि द्वौ) કર્તા સાથે યોગ્ય કૃતિને જોડો.(કોઈપણ બે) [02]**

	(अ)	(ब)
(50)	दण्डी	(A) कुमारसम्भवम्
(51)	महाकवि कालिदास	(B) दूतवाक्यम्
		(C) दशकुमारचरितम्

ઉત્તર- (50-**C**), (51-**A**)

- **रेखाङ्कितानि पदानि शुद्धानि कृत्वा गद्यखण्डं पुनः लिखत । રેખાંકિત પદોને શુદ્ધ કરીને ગદ્યખંડ ફરીથી લખો. [03]**

(52) स्वरेण युवकः कायेन वृद्धः इव कश्चित् <u>भग्नदंतः</u> धवलकेशः <u>सदंडः</u> एकः जनः अर्जुनस्य <u>समीपं</u> आगतवान् । अदृष्टपूर्वं तादृशं जनं दृष्ट्वा अर्जुनः आश्चर्यचकितः <u>संजातः</u> ।

ઉત્તર- स्वरेण युवकः कायेन वृद्धः इव कश्चित् **भग्नदन्तः** धवलकेशः **सदण्ड** एकः जनः अर्जुनस्य **समीपम्** आगतवान् । अदृष्टपूर्वं तादृशं जनं दृष्ट्वा अर्जुनः आश्चर्यचकितः **सञ्जातः** ।

- **अधोदत्तस्य श्लोकस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कृत्वा अर्थविस्तारं कुरुत । [03]**
- **નીચે આપેલા શ્લોકનો અનુવાદ કરી અર્થવિસ્તાર કરો.**

(53) कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ।
मा कर्मफलहेतुर्भूः मा ते सङ्गोस्त्वकर्मणि ॥

અનુવાદ :- કર્મ કરવામાં જ તારો અધિકાર છે; ફળની બાબતમાં ક્યારેય નહીં. તું કર્મના ફળની ઈચ્છાવાળો થઈશ નહીં. કર્મ ન કરવામાં પણ તારી આસક્તિ ન થાઓ.

વિસ્તાર :- કર્મનું મહત્ત્વ સમજાવતો પ્રસ્તુત શ્લોક શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના બીજા અધ્યાયમાંથી લેવામાં આવ્યો છે. આ શ્લોકમાં શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે કે તારે હંમેશાં કર્મ કરતા રહેવું જોઈએ. 'આ કર્મથી મને શું મળશે ?' એનો તારે વિચાર પણ કરવાનો નથી. કર્મ કરવું તે જ તારા હાથની વાત છે. કર્મના ફળ

પર તારો કોઈ અધિકાર નથી. વળી જો તું કર્મના ફળ બાબતે વિચાર કરીશ તે મર્યાદિત બની જશે. કોઈ વ્યક્તિ કાર્યના બદલામાં તેને એટલું ફળ, ફાયદો કે નફો મળવો જોઈએ એમ નક્કી કરી લે તો તે એટલી નક્કી કરેલી મર્યાદામાં જ કામ કરશે અને તેને એટલો જ લાભ થશે. પરંતુ જો તે ફળની અપેક્ષા રાખ્યા વગર શ્રેષ્ઠ કર્મ કરશે તો તેને ફળ ચોક્કસ શ્રેષ્ઠ જ મળશે. ભારતીય સંસ્કૃતિમાં કર્મનો સિદ્ધાંત અદ્ભુત રીતે કહેવાયેલો છે. કર્મ જ મહાન છે. કર્મના આધારે જ આ લોક અને પરલોકનું જીવન નિર્માણ થાય છે; પરંતુ આ કર્મ નિષ્કામ હોવું જરૂરી છે. તેમાં પુણ્યની પણ કામના કરવાની નથી. આથી જ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા કર્મફળના મોહને ત્યાગીને, સ્વાર્થને છોડીને, નિષ્કામભાવે કર્મ કરવાનું કહે છે. ફળની અપેક્ષાથી થતા કર્મોમાં 'હુ' પણાનો એટલે કે અહંભાવ રહેલો છે અને 'અહંભાવ' જ અજ્ઞાનતાનો પાયો છે. એક કવિએ કહ્યું છે,

'હું કરું, હું કરું એ જ અજ્ઞાનતા
શકટનો ભાર જેમ શ્વાન તાણે.'

આ અહંભાવથી મુક્ત વ્યક્તિ જ મોક્ષનો અધિકારી બની શકે છે. મનુષ્ય કર્મ કરે છે તે પ્રમાણે જ ફળ મેળવે છે. એ સનાતન સત્ય છે; પરંતુ જ્યારે કર્મફળની અપેક્ષાથી મુક્ત થઈને કર્તવ્ય બુદ્ધિથી મનુષ્ય કર્મ કરે છે ત્યારે તેના અહંભાવનો આપોઆપ નાશ થાય છે. આથી જ શ્રી કૃષ્ણ એ અર્જુનને સમજાવ્યું છે કે નિષ્કામભાવથી કર્મ કરવામાં જ કલ્યાણ છે. ફળની આશામાં નહીં...

આમ, કર્મની ગતિ ન્યારી છે. પ્રાણીમાત્રએ પોતાના શુભાશુભ કર્મોના ફળોને ભોગવવાના તો છે જ પણ તેમાં ભોક્તાભાવ નહીં સાક્ષીભાવ રાખવાનો છે. ફળની અપેક્ષા છોડીને નિષ્કામ ભાવથી અને સાક્ષીભાવથી કર્મ કરનાર મનુષ્ય ઈશ્વરનું સાન્નિધ્ય મેળવી શકે છે પણ તેની કોઈ અપેક્ષા તો ન જ રાખવી જોઈએ. આળસ છોડીને બસ કર્મ કરવું.

(અથવા)

(53) वज्रादपि कठोराणि मृदूनि कुसुमादपि ।
लोकोत्तराणां चेतांसि को नु विज्ञातुमर्हति ॥

અનુવાદ :-

સામાન્ય લોકોથી ચડિયાતી કોટિના માણસોના વજ્ર કરતાં પણ કઠોર અને ફૂલ કરતાં પણ કોમળ એવા મનને ખરેખર કોણ જાણવા સમર્થ છે.

અર્થવિસ્તાર :-

આ શ્લોક ભવભૂતિ રચિત 'उत्तररामचरित' માંથી લેવામાં આવ્યો છે. અહીં કવિએ મહાપુરુષોના મનની લાક્ષણિકતા વર્ણવી છે.

મહાપુરુષોના મન કોમળતા અને કઠોરતા એમ બંને ગુણો સહજ અને સ્વાભાવિક રૂપે ધરાવે છે. સિદ્ધાંતપાલન, દેશહિત, કે ન્યાયની બાબતોના પ્રસંગ આવે ત્યારે તેઓ મક્કમ અને તટસ્થ રહે છે. કોઈપણ પ્રકારના દબાણ કે વિરોધને તેઓ વશ થતા નથી. આવા સમયે તેમનું મન વજ્ર જેવુ કઠોર બની જાય છે; પરંતુ સામાન્ય પરિસ્થિતિઓમાં તેમનો સ્વભાવ દયાળુ, ફૂલ જેવો કોમળ અને પ્રેમાળ હોય છે. અન્યના કષ્ટો, મુસીબતોને જોઈને તેમનું હૃદય દ્રવી ઊઠે છે. છતાં કર્તવ્યપાલનની બાબતમાં તેઓ કદી પાછી પાની કરતા નથી. તેના ઉદાહરણ તરીકે શ્રીરામ, શ્રીકૃષ્ણ, મહાત્મા ગાંધી, સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ, ભગવાન બુદ્ધ, મહાવીર સ્વામી, લાલ બહાદુર શાસ્ત્રી, અમેરિકન રાષ્ટ્રપતિ અબ્રાહમ લિંકન વગેરે છે.

એક ઉદાહરણ જોઈએ તો સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ અદાલતમાં એક મહત્ત્વપૂર્ણ કેસ લડી રહ્યા હતા ત્યારે તેમને પત્નીના મૃત્યુના સમાચારવાળી ચિઠ્ઠી મળે છે.તે વાંચીને પણ અડગતાથી અને શાંતિથી તેઓ પોતાનું કાર્ય કરે છે. કારણ કે તેમને વ્યક્તિગત સ્નેહ કરતાં કર્તવ્યપાલન વધુ મહત્ત્વપૂર્ણ લાગે છે.

ખરેખર મહાપુરુષોના મન-હૃદય અત્યંત અસાધારણ હોય છે.

વિભાગ-A : ગદ્ય

- **अधोदत्तस्य गद्यखण्डस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कुरुत । નીચે આપેલા ગદ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]**

(1) **धात्री काष्ठानि आनीतवती । तदनन्तरं सा ताण्डूलान असकृत् जलेन प्रक्षालितवती, उष्णीकृते जले च तान् प्रक्षिप्तवती । अल्पीयसा कालेनैव तण्डुलाः सिद्धाः सञ्जाताः । ततः इन्धनानि जलेन शमयित्वा कृष्णाङ्गारानपि तदर्थिभ्यः प्रेषयित्वा यत् धनं लब्धं तेन धनेन शाकं घृतं दधि तैलं च क्रीतवती । तेन च सा विविधानि व्यञ्जनानि सम्पादितवती ।**

ઉત્તર- દાસી લાકડાં લઈ આવી. ત્યારપછી તેણે ચોખાને વારંવાર પાણીથી ધોયા અને ગરમ કરેલા પાણીમાં તે (ચોખા) નાખ્યા. થોડા જ વખતમાં ચોખા રંધાઈ ગયા પછી લાકડાંને પાણીથી ઠારી કોલસાને પણ તેની જરૂરિયાતવાળાઓને મોકલાવીને જે ધન મળ્યું તે ધનથી તેણે શાક, ઘી, દહીં અને તેલ ખરીદ્યા અને તેના વડે તેણે વિવિધ વાનગરીઓ તૈયાર કરી.

(અથવા)

(1) **पात्रोपयोगावसाने कूटनाथः पात्राणि प्रत्यर्पयितुं वित्तदासस्य गृहमगच्छत् । तैः पात्रैः सह कूटनाथः अन्यानि कानिचित् लघूनि नूतनानि पात्राणि अपि तत्र स्थापितवान् । लघूनां नूतनानां पात्राणां दर्शनेन विस्मितः वित्तदासः कूटनाथमपृच्छत्,'भो वयस्य ! एतानि पात्राणि मम न सन्ति ।' कूटनाथः अकथयत्, 'मित्र ! यानि पात्राणि भवता दत्तानि तानि मम गृहे रात्रौ प्रसूतानि । एतानि लघूनि नूतनानि पात्राणि भवतः पात्राणामपत्यानि सन्ति ।'**

ઉત્તર- વાસણોનો ઉપયોગ થઈ ગયા પછી કૂટનાથ વાસણો પાછાં આપવા માટે વિત્તદાસના ઘરે ગયો. તે વાસણો સાથે કૂટનાથે બીજાં નાનાં-નાનાં વાસણો પણ ત્યાં મૂક્યાં. નાનકડાં વાસણો જોઈને નવાઈ પામેલા વિત્તદાસે કૂટનાથને પૂછ્યું, 'હે મિત્ર ! આ વાસણો મારાં નથી.' કૂટનાથે કહ્યું, 'મિત્ર ! જે વાસણો તમે મને આપેલાં તેઓનો મારા ઘરમાં રાત્રે જન્મ થયેલો. આ નાનાં નવાં વાસણો તમારાં વાસણોનાં બચ્ચાં છે.'

- **अधोदत्तानां संस्कृत प्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।**
- **નીચે આપેલા સંસ્કૃત પ્રશ્નોના ઉત્તર વિકલ્પો-માંથી શોધીને લખો. [02]**

(2) **अन्यं जलाशयं गन्तुं कः मत्स्यः निश्चयं करोति ?**

ઉત્તર- अन्यं जलाशयं गन्तुं अनागतविधाता मत्स्यः निश्चयं करोति ।

(3) **जलप्रवाहे गुरुः शिष्यं किं दर्शयति ?**

ઉત્તર- जलप्रवाहे गुरुः शिष्यं काष्ठखण्डम् दर्शयति ।

(અથવા)

(3) **पतञ्जलेः स्थितिकालः कति वर्षेभ्यः पूर्वमस्ति ?**

ઉત્તર- पतञ्जलेः स्थितिकालः द्वाविंशतिशतवर्षेभ्यः पूर्वमस्ति ।

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. [04]**

(4) **માછીમારોનું વચન સાંભળીને માછલાંઓએ પરસ્પર શું કહ્યું ?**

ઉત્તર- માછીમારોનું વજ્ર જેવું કઠોર વચન સાંભળીને માછલાંઓએ પરસ્પર કહ્યું, "માછીમારોનો આ વાર્તાલાપ સાંભળ્યો ? હવે આપણે શું કરવું ?"

(5) અજાણ્યા પુરુષને જોઈને અર્જુનને કેમ આશ્ચર્ય થયું ?

ઉત્તર- અજાણ્યો પુરુષ અવાજથી યુવક અને શરીરે ઘરડો, તૂટેલા દાંતવાળો, ધોળા વાળવાળો તથા દંડ ધારણ કરેલો હતો. અગાઉ ન જોયેલા તે પુરુષને જોઈને અર્જુનને આશ્ચર્ય થયું. મહાભારતના સમયના સ્થૂળ કાયાવાળા બળવાન પુરુષોને યાદ કરીને અર્જુનને દુઃખ સાથે આશ્ચર્ય થયું.

- **अधोदत्तस्य विषयस्य उपरि संक्षेपेण टिप्पणी लिखत । નીચે આપેલા વિષય ઉપર ટૂંકનોંધ લખો. [02]**

(6) ક્રોધની શારીરિક અસરો :

ઉત્તર- મહાકવિ બાણભટ્ટ રચિત 'हर्षचरितम्'ના પ્રથમ ઉચ્છ્વાસમાંથી 'चक्षुष्मान् अन्ध एव' નામનું પ્રકરણ લેવામાં આવ્યું છે. આ પ્રકરણમાં દુર્વાસા મુનિએ દેવી સરસ્વતીને શાપ આપ્યો હતો તે પ્રસંગનો ઉલ્લેખ છે. અહીં દુર્વાસાને તેમના ક્રોધ બદલ બ્રહ્માજી કઠોર શબ્દોમાં ઠપકો આપે છે; અને ક્રોધની શારીરિક અસરો વિશે જણાવે છે.

'કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ અને મત્સર' આ છ મનોવિકાર છે જેને મનુષ્યના ષડરિપુ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. તેમાં પણ ક્રોધ એક એવો મનોવિકાર છે કે જેનાથી બુદ્ધિશાળી મનુષ્યની બુદ્ધિ પણ મલિન થઈ જાય છે. પરિણામે મનુષ્ય કરવા યોગ્ય અને ન કરવા યોગ્ય કાર્યના સ્વરૂપને સમજી શકતો નથી. આ પ્રકારે દિશાશૂન્ય બનેલા માણસની સૌપ્રથમ તો વિદ્યા નાશ પામે છે. તેની ભ્રમરો ખેંચાય છે. પહેલા આસક્તિ અને લાલસા તેની ઇન્દ્રિયો પર હુમલો કરે છે. ક્રોધ કરનારનું તપ ગળી જાય છે. પછી તેને પરસેવો થવા લાગે છે. ક્રોધી વ્યક્તિની અપકીર્તિ થાય છે. મનુષ્ય જ્યારે ક્રોધ કરે છે ત્યારે તેનો અધરોષ્ઠ (નીચલો હોઠ) ફરકવા લાગે છે. તેના શરીરના અન્ય અંગો પણ ધ્રૂજવા લાગે છે. ક્રોધના કારણે મનુષ્ય આંખોવાળો હોવા છતાં જાણે અંધ બની જાય છે.

આથી જ બુદ્ધિશાળી મનુષ્યોએ ક્રોધને વશીભૂત થવાના બદલે ક્રોધને પોતાના વશમાં કરવો જોઈએ.

(અથવા)

(6) હેમચંદ્રાચાર્ય :

ઉત્તર- હેમચંદ્રાચાર્યનો જન્મ અમદાવાદ જિલ્લાના ધંધુકા ગામે વિ.સં.1145માં થયો હતો. તેમનું મૂળ નામ ચાંગદેવ હતું. આઠ વર્ષની ઉંમરમાં તેમણે દેવચંદ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી. તે વખતે તેમનું નામ સોમચંદ્ર પાડવામાં આવ્યું હતું. તેઓ કુશાગ્રબુદ્ધિ ધરાવતા હતા; પૂર્ણપણે ધર્માભિમુખ હતા. એકવીસમા વર્ષે તેમને આચાર્યપદથી વિભૂષિત કરવામાં આવ્યા. ત્યારથી તેઓ હેમચંદ્રાચાર્ય નામથી જાણીતા થયા. તેમના સમયની વિવિધ વિદ્યાશાખાઓનો અભ્યાસ કરીને તેમણે વિવિધ ક્ષેત્રે રચેલી સાહિત્યકૃતિઓથી ગુજરાતના સાહિત્યક્ષેત્ર અને સંસ્કૃતિક્ષેત્રને સમૃદ્ધ બનાવ્યું છે. તેમની બહુમુખી પ્રતિભાના કારણે તેમને 'કલિકાલસર્વજ્ઞ'નું બિરુદ આપવામાં આવ્યું હતું. તેમના દ્વારા રચિત વ્યાકરણગ્રંથ 'सिद्धहैमशब्दानुशासनम्'ને હાથીની અંબાડી પર મૂકીને તેની શોભાયાત્રા કાઢવામાં આવી હતી.

- **अधोदत्तं गद्यखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । નીચે આપેલો ગદ્યખંડ વાંચીને પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃતમાં લખો. [04]**

- गवादीनामिव अचेतनेषु अपि पदार्थेषु नियमोऽयं दृश्यते । तद्यथा–लोष्टः क्षिप्तो बहुवेगं गत्वा नैव तिर्यग् गच्छति नोर्ध्वमारोहति । सः पृथिव्याः विकारः वर्तते इति कृत्वा पृथिवीमेव आगच्छति, सादृश्यत्वात् । तथा ज्योतिषो विकारः अर्चिः आकाशदेशे निवाते सुप्रज्वलितं नैव तिर्यग् गच्छति नार्वागारोहति । ज्योतिषो विकारो ज्योतिरेव गच्छत्यान्तर्यतः ।

प्रश्नाः (7) लोष्टः कस्य विकारः वर्तते ?

ઉત્તર- लोष्टः पृथिव्याः विकारः वर्तते ।

(8) **क्षिप्तो लोष्टः कुत्र आगच्छति ?**

ઉત્તર- क्षिप्तो लोष्टः पृथिवीमेव आगच्छति ।

(9) **अर्चिः कस्य विकारः वर्तते ?**

ઉત્તર- अर्चिः ज्योतिषो विकारः वर्तते ।

(10) **ज्योतिषो विकारः कुत्र गच्छति ?**

ઉત્તર- ज्योतिषो विकारः ज्योतिरेव गच्छति ।

विभाग : B (पद्य विभाग)

- **अधोलिखितस्य पद्यखण्डस्य गुर्जरभाषायां अनुवादं कुरुत । નીચે આપેલા પદ્યખંડનો માતૃભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]**

(11) **श्रद्धावान् लभते ज्ञानं तत्परः संयतेन्द्रियः ।**
ज्ञानं लब्ध्वा परां शान्तिमचिरेणाधिगच्छति ॥
चतुर्विधा भजन्ते मां जनाः सुकृतिनोऽर्जुन ।
आर्तो जिज्ञासुरर्थार्थी ज्ञानी च भरतर्षभ ॥

ઉત્તર- જેની ઇન્દ્રિયો સાવધાન અને કાબૂમાં હોય તે શ્રદ્ધાવાન (પુરુષ) જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે; જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તે ટૂંક સમયમાં પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત કરે છે.

ભરતવંશમાં શ્રેષ્ઠ હે અર્જુન ! પીડાયેલો, જિજ્ઞાસુ, (સંસારના) પદાર્થોને મેળવવાની ઇચ્છાવાળો અને જ્ઞાની એમ ચાર પ્રકારના પુણ્યશાળી લોકો મને ભજે છે.

(અથવા)

(11) **ततः पर्वतशृङ्गाभः तीक्ष्णतुण्डः खगोत्तमः ।**
वनस्पतिगतः श्रीमान् व्याजहार शुभां गिराम् ॥
यत् कृत्वा न भवेद् धर्मो न कीर्तिः न यशो ध्रुवम्।
शरीरस्य च भवेत् खेदः कस्तत् कर्म समाचरेत् ॥

ઉત્તર- પછી પર્વત શિખર જેવી શોભાવાળો, ધારદાર ચાંચવાળો વનસ્પતિ (વૃક્ષ વગેરે) પર રહેલો અને શોભાવાળો પક્ષીઓમાં ઉત્તમ એવો (જટાયુ) શુભ કલ્યાણકારી વાણી બોલ્યો.

જે કરીને ધર્મ ન થાય, કીર્તિ અને યશ નિશ્ચિત-રૂપે ન થાય અને શરીરને પણ દુઃખ થાય તેવું કાર્ય કોણ કરે ?

- **अधोदत्तानां संस्कृत प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃતમાં લખો. [02]**

(12) **कार्यं प्रारभ्य के परित्यजन्ति ?**

ઉત્તર- कार्यं प्रारभ्य मध्यमजनाः परित्यजन्ति ।

(અથવા)

(12) **पूर्वे देवाः कथं भागम् उपासते ?**

ઉત્તર- पूर्वे देवाः संजानानाः भागम् उपासते ।

(13) **सुबद्धमूलाः पादपाः कस्मात् कारणात् निपतन्ति ?**

ઉત્તર- सुबद्धमूलाः पादपाः कालपर्ययात् निपतन्ति ।

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. [06]**

(14) **કોઈપણ વ્યક્તિ બહુવ્રીહિ કેવી રીતે બની શકે છે ?**

ઉત્તર- બહુવ્રીહિ એટલે 'बहवः व्रीहयः यस्य सः' - અર્થાત્ જેની પાસે બહુ ડાંગર હોય તે. બહુ ધાન્ય હોવાનો અર્થ ખૂબ સમૃદ્ધ હોવું. ખૂબ સમૃદ્ધ થવા માટે પુરુષાર્થ જરૂરી છે. પુરુષાર્થ થકી જ મનુષ્ય બહુવ્રીહિ બની શકે છે.

(15) **નીચ માણસની માનસિકતા કેવી હોય છે ?**

ઉત્તર- નીચ માણસ અત્યંત નિમ્ન કક્ષાની માનસિકતા ધરાવે છે. તે બીજા પાસેથી ઊંચું પદ મેળવ્યા પછી વધુ કઠોર બની જાય છે.

(16) **ઋષિ બધાં માટે શી આશા વ્યક્ત કરે છે ?**

ઉત્તર- ઋષિ બધાં માટે આશા વ્યક્ત કરે છે કે, "સૌ સુખી અને નીરોગી થાઓ, સૌ મંગલકારી વસ્તુઓ નિહાળો અને કોઈપણ વ્યક્તિ દુઃખી ન થાઓ."

- **श्लोकपूर्तिं कुरुत । શ્લોકપૂર્તિ કરો. [04]**

(17) **आपत्सु रामः .... भवाङ्गनेयः ।**

ઉત્તર- आपत्सु रामः समरेषु भीमः
दानेषु कर्णश्च नयेषु कृष्णः ।
भीष्मः प्रतिज्ञापरिपालनेषु ।
विक्रान्तकार्येषु भवाङ्गनेयः ॥

(18) **विवादे विषादे .... त्वमेका भवानि ॥**

ઉત્તર- विवादे विषादे प्रमादे प्रवासे ।
जले चानले पर्वते शत्रुमध्ये ॥
अरण्ये शरणे सदा मां प्रपाहि ।
गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि ॥

विभाग : C (नाट्य विभाग)

- **अधोदत्तस्य नाट्यखण्डस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कुरुत । આપેલા નાટ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]**

(19) **चाणक्यः** - अयम् इदृशः विरोधः यत् त्वमद्यापि राजविरोधिनः अमात्यराक्षस्य गृहजनं स्वगृहम् अभिनीय रक्षसि ।

चन्दनदासः- आर्य, अलीकमेतत्, केनापि अनभिज्ञेन आर्यस्य एतत् निवेदितम् ।

चाणक्यः - भोः श्रेष्ठिन् ! अलमाशङ्कया । भीताः पूर्वराजपुरुषाः पौराणां गृहेषु गृहजनं निक्षिप्य देशान्तरं व्रजन्ति । ततः तत्प्रच्छादनमेव दोषमुत्पादयति ।

चन्दनदासः - एवं नु इदम् । तस्मिन् समये अमात्यराक्षसस्य गृहजनः मम गृहे आसीत् ।

અનુવાદ

ચાણક્ય : આ એવો વિરોધ છે કે તમે આજે પણ રાજવિરોધી અમાત્ય રાક્ષસના પરિવારજનોને પોતાના ઘરે લઈ જઈને રક્ષો છો.

ચંદનદાસ : મહાનુભાવ ! એ અસત્ય છે; કોઈક અજાણ્યાએ આપશ્રીને એ જણાવ્યું હશે !

ચાણક્ય : હે શેઠ ! શંકા કરવી રહેવા દો. ભય પામેલા અગાઉના રાજાના માણસો નગરજનોનાં ઘરોમાં (પોતાનાં) પરિવારજનોને રાખીને અન્ય દેશમાં જતા રહે છે. પછી તેમને છુપાવવા એ જ ગુનો ઉત્પન્ન કરે છે.

ચંદનદાસ : આ એમ જ છે. તે સમયે અમાત્ય રાક્ષસનો પરિવાર મારે ત્યાં હતો.

(અથવા)

(19) **परिव्राजकः** - मूर्ख ! क्षणे क्षणे क्षीयमाणे शरीरे किं ते रमणीयम् । आगच्छ वत्स । पठ तावत् ।

शाण्डिल्यः - न तावत् पठिष्यामि ।

परिव्राजकः किमर्थम् ?

शाण्डिल्यः - पठनस्य तावत अर्थं ज्ञातुम् इच्छामि ।

परिव्राजकः - पठितपाठैः अपि कालान्तरविज्ञेया भवन्ति पठनार्थाः तस्मात् पठ तावत् ॥

અનુવાદ

સંન્યાસી : મૂર્ખ ! પ્રતિક્ષણે ક્ષીણ થતા (ઘસાતા જતા) શરીરમાં તને શું રમણીય લાગે છે? આવ, વત્સ પહેલા ભણ.

શાંડિલ્ય : હું તો નહીં ભણું.

સંન્યાસી : શા માટે ?

શાંડિલ્ય : પહેલા હું ભણતરનો અર્થ જાણવા માગુ છું.

સંન્યાસી : પાઠને જે લોકો ભણી ગયા છે તે લોકોને પણ પઠનના અર્થ સમય આવ્યે જાણમાં આવતા હોય છે. તેથી તું પહેલા ભણ.

* **कर्ता-कृतीनां योग्य मेलनं कुरुत (कोऽपि द्वौ) કર્તા સાથે યોગ્ય કૃતિને જોડો. (કોઈપણ બે) [02]**

(अ)	(ब)
(20) अहो कल्याणः खलु अत्रभवान् ।	(A) शकुनिः
(21) भो भोः प्रकृतिं गत ।	(B) घटोत्कच
(22) यदि स्याद्वाक्यमात्रेण निर्जितेयं वसुन्धरा	(C) दुर्योधनः

ઉત્તર- (20-**B**), (21-**C**), (22-**A**)

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. [04]**

(23) **કયા મનુષ્યની પશુમાં ગણના થાય છે ?**

ઉત્તર- કોઈ બુદ્ધિમાન મનુષ્ય જો દુર્ઘટનાના સ્થળથી દૂર ભાગી જાય તો તેની ગણના પશુમાં થાય છે.

(24) ઘટોત્કચ શકુનિને શી સલાહ આપે છે ?

ઉત્તર- ઘટોત્કચ શકુનિને સલાહ આપતા કહે છે કે, 'હે શકુનિ ! તુ જુગટાના પાસા છોડીને બાણથી યુદ્ધ કરવા યોગ્ય થા.'

- **अधोदत्तयोः विषययोः उपरि संक्षेपेण टिप्पणीं लिखत । નીચે આપેલા વિષયો ઉપર સંક્ષેપમાં ટિપ્પણી લખો. [04]**

(25) શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ :

ઉત્તર- મહાકવિ ભાસરચિત એકાંકી નાટક 'दूतघटोत्कचम्' માંથી 'जनार्दनस्य पश्चिमः सन्देशः' પાઠ લેવાયેલો છે. આ નાટ્યાંશનું કથાવસ્તુ મહાભારત પર આધારિત છે.

શ્રીકૃષ્ણનોસંદેશ લઈને ઘટોત્કચ હસ્તિનાપુર આવે છે. તે ધૃતરાષ્ટ્રની સભામાં શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ આ રીતે આપે છે : "હે રાજાઓ ! સાંભળો જનાર્દનનો અંતિમ સંદેશ - "આચરવા યોગ્ય કર્મનું સારી રીતે આચરણ કરો, સ્વજનોને રક્ષવાની ચિંતા કરો, મનમાં જે ઇચ્છા કરી હોય તે અહીં પૃથ્વી પર માણી લો, અર્જુનનું રૂપ ધારણ કરેલા યમરાજ કાલે સવારે સૂર્યકિરણોની સાથે જ તમારી પાસે આવી જશે."

(26) શાંડિલ્યએ કરેલું ઉદ્યાનનું વર્ણન :

ઉત્તર સંસ્કૃત રૂપકો દસ પ્રકારના હોય છે. તેમાંનો એક પ્રકાર પ્રહસન છે. સંસ્કૃત સાહિત્યમાં અનેક પ્રહસનો રચાયાં છે. તેમાં 'भगवद्ज्जुकीयम' નામના પ્રહસનને સૌથી વધુ પ્રસિદ્ધિ મળી છે. सत्यं मयूरः એ આ પ્રહસનનો જ એક અંશ છે.

ગુરુ અને શિષ્ય ઉદ્યાનમાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે શિષ્ય શાંડિલ્ય ઉદ્યાનમાં પ્રવેશ કરતા ગભરાય છે; પણ ગુરુના આગ્રહથી તે ઉદ્યાનમાં પ્રવેશે છે. ઉદ્યાનની સુંદરતા જોઈને આનંદિત થયેલો શાંડિલ્ય ઉદ્યાનનું વર્ણન કરે છે : 'ચંપક, કદંબ, સપ્તપર્ણી, ચંદન તગર, ખેર અને કેળ વગેરેથી ઉદ્યાન છવાયેલું છે. માલતીની વેલોના મંડપથી સુશોભિત આ ઉદ્યાન સુંદર લાગે છે. તેનાથી ખરેખર આ ઉદ્યાન સુખદાયી અને રમણીય છે.'

જે ઉદ્યાનમાં પ્રવેશતા ગભરાતો હતો તે જ શાંડિલ્ય ઉદ્યાનમાં પ્રવેશ્યા બાદ ઉદ્યાનની સુંદરતાથી હર્ષોલ્લિસત થઈ જાય છે.

- **कोष्ठकगतानि पदानि प्रयुज्य वाक्यानि रचयत । કૌંસમાં આપેલા પદોનો ઉપયોગ કરીને વાક્યો બનાવો. [02]**

(27) આપ અહીં ખરેખર કલ્યાણરૂપ છો.
(भवत् खलु कल्याण)

ઉત્તર- भवान् अत्र खलु कल्याणः । **(અથવા)**
कल्याणः खलु अत्रभवान्

(28) માણસ સુખ અને દુઃખનો અનુભવ કરે છે.
(मानव सुख च दुःख अनु+भू)

ઉત્તર- मानवः सुखं च दुखं च अनुभवति ।

विभाग : D (व्याकरण)

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि सूचनानुसारेण लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો સૂચના મુજબ લખો.**

(29) 'पर्जन्यः' इति शब्दस्य समानार्थकं शब्दम् अधोदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]
(प्रभाकरः, वृष्टिः, प्रभूतम्)

ઉત્તર- वृष्टिः

(30) 'कृशः' शब्दस्य विरुद्धार्थकं शब्दम् अधोदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]
(पीनः, कृत्, प्रीताः)

ઉત્તર- पीनः

(31) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः वर्तमानकालस्य अन्यपुरुषस्य एकवचनस्य रुपं चित्वा लिखत [01]
(तिष्ठ, तिष्ठति, तिष्ठन्ति)

ઉત્તર- तिष्ठन्ति

(32) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः सामान्य भविष्यकालस्य मध्यमपुरुषस्य बहुवचनस्य रुपं चित्वा लिखत[01]
(भविष्यसि, भविष्यति, भविष्यामि)

ઉત્તર- भविष्यसि

(33) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः आज्ञार्थ अन्यपुरुषस्य एकवचनस्य रुपं चित्वा लिखत । [01]

(कथयताम्, कथयेताम्, कथय)

ઉત્તર- कथयताम्

(34) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः विध्यर्थ अन्यपुरुषस्य बहुवचनस्य रुपं चित्वा लिखत । [01]

(वदेत्, वदेताम्, वदेयुः)

ઉત્તર- वदेयुः

(35) अधोदत्तेभ्यः वाक्येभ्यः 'स्म' प्रयोगयुक्तं शुद्धं वाक्यं चित्वा लिखत । [01]

(A) सः प्रत्यवदत् । (B) सः प्रतिवदन्ति स्म ।, (C) सः प्रतिवदति स्म ।

ઉત્તર- सः प्रतिवदति स्म ।

(36) अधोदत्तेभ्यः नामरुपेभ्यः प्रथमा विभक्तेः बहुवचनस्य रुपं चित्वा लिखत । [01]

(जनैः, जनेभ्यः, जनाः)

ઉત્તર- जनाः

(37) अधोदत्तेभ्यः नामरुपेभ्यः तृतीया विभक्तेः बहुवचनस्य रुपं चित्वा लिखत । [01]

(मालाभ्याम्, मालाभिः, मालाः)

ઉત્તર- मालाभिः

(38) उपपदविभक्तेः प्रयोगं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत ।

- **पशवः घटनायाः उत्थितात् .... भयम् अनुभवन्ति ।** (ध्वनिम्, ध्वनिना, ध्वनेः) **[01]**

ઉત્તર- ध्वनेः

(39) प्रकोष्ठात् युक्तं सङ्ख्यापद चित्वा रिक्तस्थानं पूरयत । [01]

- **.................. कार्यम् अस्ति बोधप्राप्तिः**

(तृतीयम्, तृतीयः, तृतीया)

ઉત્તર- तृतीयम्

(40) रेखाङ्कित पदस्य कृदन्तप्रकारं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

- **सते स्वयं क्रियां <u>कर्तुं</u> समर्थाः न भवन्ति ।**

(सम्बन्धक भूतकृदन्त, हेत्वर्थकृदन्त, विध्यर्थ कृदन्त)

ઉત્તર- हेत्वर्थकृदन्त

(41) अधोदत्तस्य पदस्य सन्धिविच्छेदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

- **तथात्मा** (तथ+आत्मा, तथा+त्मा, तथा+आत्मा)

ઉત્તર- तथा+आत्मा

(42) अधोदत्तस्य पदस्य सन्धियुक्तं पदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

- **अनुगृहितः+अस्मि**

(अनुगृहीतस्मि, अनुगृहीतोऽस्मि, अनुगृहीतोअस्मि)

ઉત્તર- अनुगृहीतोऽस्मि

- **अधोदत्तयोः सामासिकपदयोः समासप्रकारौ दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत [02]**

(43) न्यासयोगम् (पञ्चमी तत्पुरुष समास, तृतीया तत्पुरुष समास, षष्ठी तत्पुरुष समास)

ઉત્તર- षष्ठी तत्पुरुष समास

(44) सशरः (द्विगु समास, बहुव्रीहि समास. द्वन्द्व समास)

ઉત્તર- बहुव्रीहि समास

विभाग : E (संयुक्त)

(45) अधोदत्तानि वाक्यानि कथानकक्रमानुसारेण स्थापयत । [04]

- **નીચે આપેલાં વાક્યોને કથાક્રમાનુસાર ગોઠવો.**

(1) अहं तावज्जलाशयान्तरं गच्छामि ।
(2) पितृपैतामहिकस्य जलाशयस्य त्यागः न युज्यते ।
(3) प्रमाणाभावात् कुत्र मया गन्तव्यम् ।
(4) श्वः अत्र आगम्य मत्स्यकूर्मादयो व्यापादयितव्याः ।

ઉત્તર-

(1) श्वः अत्र आगम्य मत्स्यकूर्मादयो व्यापादयितव्याः ।
(2) अहं तावज्जलाशयान्तरं गच्छामि ।
(3) प्रमाणाभावात् कुत्र मया गन्तव्यम् ।
(4) पितृपैतामहिकस्य जलाशयस्य त्यागः न युज्यते ।

- **अधोदत्तं गद्यखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । નીચે આપેલો ગદ્યખંડ વાંચીને પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃત ભાષામાં લખો. [04]**

धारादेशे भोजः नाम नृपतिः । स सर्वदा सर्वथा प्रजां रक्षति । कदाचित् कस्यचित् कुम्भकारस्य भार्या राजगृहं गच्छति द्वारपालं वदति च, ''हे द्वारपाल, अहं भूपस्य समीपं गमनाय तस्य च दर्शनाय अत्र आगच्छम्'' इति । द्वारपालः पृच्छति, ''किं प्रयोजनं नृपस्य दर्शनेन?'' इति । सा अकथयत्, ''तत् नृपस्य अग्रे एव भाषे'' इति ।

प्रश्नाः

(46) भोजः नाम नृपतिः कुत्र अस्ति ?

ઉત્તર- भोजः नाम नृपतिः धारादेशे अस्ति ।

(47) नृपः सर्वदा किं करोति ?

ઉત્તર- नृपः सर्वदा सर्वथा प्रजां रक्षति ।

(48) कुम्भकारस्य भार्या द्वारपालं किं वदति ?

ઉત્તર- कुम्भकारस्य भार्या द्वारपालं वदति, ''हे द्वारपाल, अहं भूपस्य समीपं गमनाय तस्य च दर्शनाय अत्र आगच्छम्'' इति ।

(49) 'किं प्रयोजनं नृपस्य दर्शनेन ?' इति कः वदति ?

'किं प्रयोजनं नृपस्य दर्शनेन ?' इति द्वारपालः वदति ।

*** कर्ता-कृतीनां योग्य मेलनं कुरुत (कोऽपि द्वौ) કર્તા સાથે યોગ્ય કૃતિને જોડો. (કોઈપણ બે) [02]**

(अ)	**(ब)**
(50) महर्षिः वाल्मीकिः	(A) कर्णभारम्
(51) महर्षिः पाणिनिः	(B) अष्टाध्यायी
महाकवि भासः	(C) रामायणम्

ઉત્તર- (50-**C**), (51-**B**)

- **रेखाङ्कितानि पदानि शुद्धानि कृत्वा गद्यखण्डं पुनः लिखत । રેખાંકિત પદોને શુદ્ધ કરીને ગદ્યખંડ ફરીથી લખો. [03]**

(52) एकदा सिद्धराजः <u>विचारपथं</u> आरुढः । सः <u>अचिंतयत्</u> 'मालवविजयेन <u>अहम्</u> धनस्य स्वामित्वं प्राप्तवान् । तस्य ग्रन्थागारः अपि मया प्राप्तः ।'

ઉત્તર- एकदा सिद्धराजः **<u>विचारपथम्</u>** आरुढः । **सः** **<u>अचिन्तयत्</u>** 'मालवविजयेन **<u>अहं</u>** धनस्य स्वामित्वं प्राप्तवान् । तस्य ग्रन्थागारः अपि मया प्राप्तः ।

- **अधोदत्तस्य श्लोकस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कृत्वा अर्थविस्तारं कुरुत ।**
- **નીચે આપેલા શ્લોકનો અનુવાદ કરી અર્થવિસ્તાર કરો. [03]**

(53) भगवन् किमुपादेयम् ? गुरुवचनम् ।
हेयमपि च किम् ? अकार्यम् ।
को गुरुः । अधिगततत्त्वः,
शिष्यहितायोद्यतः सततम् ॥

અનુવાદ :-

હે શ્રીમાન્ ! ગ્રહણ કરવા યોગ્ય શું છે ? 'ગુરુવચન'. અને ત્યાગવા યોગ્ય શું છે ? 'ન કરવા જેવું કામ.' કોણ ગુરુ છે ? જેણે તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે અને જે નિરંતર શિષ્યના હિત માટે તત્પર રહે છે.

અર્થવિસ્તાર :-

સંસ્કૃત સાહિત્યમાં પ્રહેલિકાઓ (ઉખાણાંઓ) કૂટશ્લોકો, પ્રશ્નોત્તરમાલા જેવાં વિવિધ રમૂજી અને તર્કબુદ્ધિયુક્ત મુક્તકો પુષ્કળ પ્રમાણમાં રચાયેલાં છે. આ પ્રકારની રચનાઓમાં બે પ્રકારના અર્થઘટન કરીને ચમત્કૃતિ ઊભી કરવામાં આવે છે.

પ્રસ્તુત મુક્તક 'मुक्तानि मुक्तकानि' નામના એકમમાંથી લેવામાં આવેલ છે. આ ઉખાણા સ્વરૂપનું એક મુક્તક છે. જેમાં પ્રશ્નની સાથે જ ઉત્તરો પણ આપવામાં આવ્યા છે. આ પ્રશ્નોત્તરના માધ્યમથી ગુરુ કેવા હોવા જોઈએ તેની પરિભાષા પ્રસ્તુત થઈ છે. પ્રથમ પ્રશ્નમાં પૂછાયું છે કે ગ્રહણ કરવા જેવું શું છે ? તેનો ઉત્તર સાથે જ અપાયો છે - ગુરુવચન. બીજા પ્રશ્નમાં પૂછ્યું છે કે ત્યાગ કરવા જેવું શું છે ? તેનો ઉત્તર છે - अकार्यम् અર્થાત્ ન કરવા જેવું કાર્ય. ત્યારબાદ પૂછ્યું છે કે ગુરુ કોણ છે ? અર્થાત્ ગુરુ કેવો હોવો જોઈએ ? - તેનો ઉત્તર અપાયો છે કે ગુરુ તત્ત્વજ્ઞાનના જાણકાર હોવા જોઈએ. તેમના હૃદયમાં શિષ્યના હિતની કામના હોવી જોઈએ. જે શિષ્યના કલ્યાણ માટે સતત તત્પર રહે છે તે જ સાચા ગુરુ છે.

અહીં ગુરુ અને શિષ્ય બંનેના કર્તવ્ય જણાવાયા છે. જે શિષ્ય ગુરુના વચનને અનુસરે છે તે કદી દુઃખી થતો નથી. જે ન કરવા જેવા કાર્યનો ત્યાગ કરે છે તે કર્મદોષથી મુક્ત બને છે. એ જ રીતે જે શિષ્યના કલ્યાણ માટે પ્રવૃત્ત હોય તે જ શ્રેષ્ઠ ગુરુ ગણાય છે.

(અથવા)

(53) सेवितव्यो महावृक्षः फलच्छाया-समन्वितः ।
यदि दैवात्फलं नास्ति च्छाया केन निवार्यते ॥

અનુવાદ : -

ફળ અને છાયાવાળા વિશાળ વૃક્ષનું સેવન કરવું જોઈએ. જો ભાગ્યવશાત્ ફળ ન હોય તો છાયાને કોણ અટકાવી શકે ?

અર્થવિસ્તાર : -

'सुष्ठु भाषितम् इति सुभाषितम् ।' અર્થાત્ જે સારી રીતે કહેવાયું છે તે સુભાષિત છે. 'सुभाषितकुसुमानि'માં આવા જ સાત સુભાષિતો છે તેમાંથી આ સુભાષિત લેવાયું છે.

પ્રસ્તુત સુભાષિતમાં અન્યોક્તિ દ્વારા બોધ આપવામાં આવ્યો છે કે શરણ આપનાર વ્યક્તિ પાસે ધનસંપત્તિ ન હોય તો તે વ્યક્તિનો ત્યાગ કરવો કે છોડી દેવું યોગ્ય નથી. કારણ કે તેવી વ્યક્તિઓ પાસે ધન ભલે ન હોય પણ જ્ઞાન તો હોય જ છે. ભાગ્યવશાત્ મહાપુરુષો કે સજ્જનો કોઈ આપત્તિમાં આવી પડ્યા હોય તોપણ પોતાના શરણે આવેલા લોકોને તે સુખ, શાંતિ અને જ્ઞાન તો આપે જ છે. આ વાતને સ્પષ્ટ કરવા માટે સુભાષિતકારે વિશાળ વૃક્ષનું ઉદાહરણ આપ્યું છે. ફળો અને છાયાવાળા વિશાળ ઘટાદાર વૃક્ષનું સેવન કરવાથી તેનાં મધુર ફળોનો અને તેની છાયાનો લાભ મળે છે. જો તે વૃક્ષમાં ફળ ન આવતા હોય તોપણ તે વૃક્ષ છાયા તો આપે જ છે. મહાવૃક્ષની છાયામાં વિસામો અને શાંતિ મેળવી શકાય છે એ જ રીતે મહાવૃક્ષ જેવાં મહાપુરુષોનું શરણ લેવાથી શરણાર્થીને લાભ તો મળે જ છે. તેને ફળરૂપી પ્રત્યક્ષ લાભ કદાચ મળે કે ન મળે પણ શીતળ છાયારૂપી મનની શાંતિનો અહેસાસ જરૂર થાય જ છે.

વિભાગ-A : ગદ્ય

- **अधोदत्तस्य गद्यखण्डस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कुरुत । નીચે આપેલા ગદ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]**

(1) विक्रमस्य द्वादश्यां शताब्द्यां सिद्धराजः जयसिंहः मालवविजयं कृतवान् । विजयानन्तरं जयसिंहः नृपतेः यशोवर्मणः सर्व धनं गृहीत्वा अणहिलपुरं प्रत्यागतवान् । धनेन सह तत्रत्यः ग्रन्थागारोऽपि तस्य हस्तगतो जातः । अस्मिन् ग्रन्थागारे बहवोऽनुपमाः ग्रन्थाः आसन् । तेषु भोजेन विरचितं सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्ना प्रसिद्धं भोजव्याकरणमपि एकतमम् आसीत ।

અનુવાદ :-

વિક્રમાદિત્યની બારમી સદીમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહે માલવપ્રદેશ પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો વિજય પછી જયસિંહ રાજા યશોવર્માનું બધું જ ધન લઈને અણહિલપુર (પાટણ) પાછો આવ્યો. ધન સાથે ત્યાંનો ગ્રંથભંડાર પણ તેના હાથમાં આવી ગયો. આ ગ્રંથભંડારમાં ઘણા અજોડ ગ્રંથો હતા. તેમાં ભોજરાજાએ રચેલું ‘સરસ્વતીકંઠાભરણ’ નામનું પ્રસિદ્ધ ભોજવ્યાકરણ પણ એક હતું.

(અથવા)

(1) **वस्तुतः अस्तित्वरुपेण सत्तारुपेण वा एतेः पदार्थोः परस्परं भिन्नाः सन्तीति प्रतीयन्ते । परन्तु प्रत्यक्षतः परस्परं भिन्नेषु पदार्थेषु अपि किञ्चिदेकं स्वाभाविकम् आन्तर्यमपि भवति । ते ते पदार्थाः पदा क्रियायां प्रयुक्ताः भवन्ति, तदा अस्य प्रतीतिः भवति अस्य सिद्धान्तस्य उपदेशः द्वाविंशतिशत-वर्षेभ्यः पूर्वम् आचार्येण पतञ्जलिना स्वकीये व्याकरणमहाभाष्ये कृतः।**

અનુવાદ -

હકીકતમાં અસ્તિત્વરૂપે અથવા સત્તારૂપે આ પદાર્થો પરસ્પર જુદાં છે, એમ પ્રતીત થાય છે; પરંતુ પ્રત્યક્ષ રીતે પરસ્પર જુદાં પદાર્થોમાં પણ કોઈ એક સ્વાભાવિક સરખાપણું હોય છે. તે તે પદાર્થો જ્યારે ક્રિયામાં પ્રયોજાય છે ત્યારે એની પ્રતીતિ થાય છે. આ સિદ્ધાંતનો ઉપદેશ બાવીસ સો વર્ષ પહેલાં આચાર્ય પતંજલિએ પોતાના વ્યાકરણમહાભાષ્યમાં કરેલો છે.

- **अधोदत्तानां संस्कृत प्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । નીચે આપેલા સંસ્કૃત પ્રશ્નોના ઉત્તર વિકલ્પો-માંથી શોધીને લખો. [02]**

(2) वयं सर्वे मानवाः कीदृशाः इव स्मः ।

ઉત્તર- वयं सर्वे मानवाः काष्ठखण्ड इव स्म ।

(3) कुपिता बुद्धिः किं न पश्यति :

ઉત્તર- कुपिता बुद्धिः आत्मदोषं न पश्यति ।

(3) वित्तदासः धनिकोऽपि कीदृशः आसीत् ?

ઉત્તર- वित्तदासः धनिकोऽपि लुब्धः आसीत् ।

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. [02]**

(4) અર્જુન સરોવરનું પાણી પીવા ગયો ત્યારે તેને અજાણ્યા પુરુષે શું કહ્યું ?

ઉત્તર- અર્જુન સરોવરનું પાણી પીવા ગયો ત્યારે તેને અજાણ્યા પુરુષે કહ્યું, ‘મહાશય, આ પાણી ઝેરી છે. હવે તે પીવાલાયક નથી.’

(5) સાચું સુખ મેળવવા માટે કોણ યોગ્ય નથી ?

ઉત્તર- જે મનુષ્યો પોતાની શક્તિનું અતિક્રમણ કરીને સામાજિક વ્યવહારો કરે છે; તેઓ વધુ પડતા ભારના કારણે ડૂબી જાય છે. ડૂબેલો મનુષ્ય સુખરૂપી સંસારસાગરમાં પહોંચી શકતો નથી. અર્થાત્ તેવો મનુષ્ય સાચું સુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે યોગ્ય નથી.

- **अधोदत्तस्य विषयस्य उपरि संक्षेपेण टिप्पणी लिखत । નીચે આપેલા વિષય ઉપર ટૂંકનોંધ લખો. [02]**

(6) બ્રહ્માનો દુર્વાસાને ઠપકો :

ઉત્તર- 'चक्षुष्मान् अन्ध एव'નામનો આ એકમ કવિવર બાણભટ્ટ રચિત 'हर्षचरितम्' નામક ગદ્યકાવ્યના પ્રથમ ઉચ્છ્વાસમાંથી લેવામાં આવેલ છે. અહીં દુર્વાસામુનિએ દેવી સરસ્વતીને આપેલા શાપનો ઉલ્લેખ છે. આ શાપ પછી બધા જ મૌન રહે છે; પરંતુ બ્રહ્માજી દુર્વાસાને કઠોર શબ્દોમાં ઠપકો આપે છે તેનું અહીં વર્ણન છે.

બ્રહ્માજીની સભામાં દુર્વાસા મુનિ સામવેદના મંત્રોનું ગાન કરતા હતા ત્યારે કોઈ કારણસર તેઓ અન્ય એક મુનિ સાથે ઝઘડી પડ્યા અને સામમંત્રગાનમાં તેમનાથી ભૂલ થઈ ગઈ. આથી દેવી સરસ્વતીને હસવું આવ્યું. આ જોઈને ક્રોધે ભરાયેલા દુર્વાસાએ સરસ્વતીને પૃથ્વી પર અવતરવાનો શાપ આવી દીધો. દુર્વાસાના ક્રોધી સ્વભાવથી પરિચિત સૌ મુનિજનો ચૂપ રહ્યા; પરંતુ બ્રહ્માજી દુર્વાસાને ઠપકો આપતા કહે છે - ક્ષમા સર્વ પ્રકારની તપસ્યાઓનું મૂળ છે. અન્યના દોષ જોવામાં નિપુણ દૃષ્ટિની માફક કોપવશ થયેલી બુદ્ધિ પોતાના દોષને જોવામાં અસમર્થ હોય છે. ક્રોધના કારણે મનુષ્ય સારા-નરસાનો ભેદ પારખી શકતો ન હોવાથી જાણે આંખોવાળો હોવા છતાં અંધ જ બની રહે છે. બ્રહ્માજીએ દુર્વાસાને આપેલા ઠપકામાં ક્રોધથી દૂર રહેવાનો બોધ પણ મળે છે.

(અથવા)

(6) ગુણવતી કન્યાનું આયોજન :

કવિ દંડી રચિત 'दशकुमारचरितम्'ના છઠ્ઠા ઉચ્છ્વાસમાંથી 'गुणवती कन्या' નામક એકમ લેવામાં આવેલ છે. આ છઠ્ઠા ઉચ્છ્વાસમાં કુમાર મંત્રગુપ્ત પોતાના યાત્રાનુભવનું વર્ણન કરતા શક્તિકુમારનું એક આખ્યાન કહે છે. આ આખ્યાનમાં જ ગુણવતી કન્યાના આયોજનની વાત આવે છે.

શક્તિકુમારે ગુણવતી કન્યાને માત્ર એક પ્રસ્થ ડાંગર આપીને તેમાંથી વિવિધ વાનગીઓ બનાવી ભોજન તૈયાર કરવા કહ્યું. આ કન્યાએ સૌપ્રથમ તો ડાંગરને તડકામાં તપાવી, ખાંડીને તેમાંથી ફોતરાં દૂર કરીને ચોખા મેળવ્યા. પછી ડાંગરના ફોતરાં સોનીને વેચી દીધાં.તેમાંથી જે ધન મળ્યું તેનાથી તેણે લાકડાં ખરીદ્યાં. તે લાકડાં દ્વારા ચોખા રંધાઈ ગયા પછી લાકડાંને પાણીથી ઠારીને તેના કોલસા જરૂરિયાત-વાળા લોકોને વેચી દીધા. તેમાંથી મળેલા ધનમાંથી તેણે શાક, ઘી, દહીં અને તેલની ખરીદી કરી. આ રીતે ગુણવતી કન્યાએ ખૂબ જ સુવ્યવસ્થિત આયોજનપૂર્વક વિવિધ વાનગીઓ તૈયાર કરી.

- **अधोदत्तं गद्यखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । નીચે આપેલો ગદ્યખંડ વાંચીને પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃતમાં લખો. [04]**

पुरा एकस्मिन् जलाशये अनागतविधाता, प्रत्युत्पन्नमतिः यद्भविष्यश्चेति त्रयो मत्सयाः वसन्ति स्म । अथ कदाचित् तं जलाशयं दृष्ट्वा धीवरैः उक्तम् – ''अहो बहुमत्स्योऽयं ह्रदः । कदाचिद् अपि न अस्माभिः अन्वेषितः । तदद्य आहारवृत्तिः सञ्जाता । श्वः अत्रागम्य मत्स्यकूर्मादयो व्यापादयितव्याः इति निश्चयः''

प्रश्नाः

(7) पुरा एकस्मिन् जलाशये के वसन्ति स्म ?

ઉત્તર- पुरा एकस्मिन् जलाशये अनागतविधाता, प्रत्युत्पन्नमतिः यद्भविष्यः चेति नाम त्रयः मत्स्याः वसन्ति स्म ।

(8) एकदा जलाशये के आगताः ?

ઉત્તર- एकदा जलाशये धीवराः आगताः ।

(9) जलाशये कति मत्स्याः सन्ति ?

ઉત્તર- जलाशये त्रयो मत्स्याः सन्ति ।

(10) जलाशयं दृष्टवाः धीवरैः किं उक्तम् ?

ઉત્તર- जलाशयं दृष्ट्वा धीवरैः उक्तम् – ''अहो बहुमत्स्योऽयं ह्रदः । कदाचिद् अपि न अस्माभिः अन्वेषितः तदद्य आहारवृत्तिः सञ्जाता । श्वः अत्रागम्य मत्स्यकूर्मादयो व्यापादयितव्याः इति निश्चयः''

વિભાગ : B (पद्य विभाग)

- **अधोलिखितस्य पद्यखण्डस्य गुर्जरभाषायां अनुवादं कुरुत । નીચે આપેલા પદ્યખંડનો માતૃભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]**

(11) आरोप्यते शिला शैले यत्नेन महता यथा ।
निपात्यते क्षणेनाधः तथात्मा गुणदोषयोः ॥
क्षणे रुष्टः क्षणे तुष्टः रुष्टः तुष्टः क्षणेक्षणे ।
अव्यवस्थितचित्तस्य प्रसादोऽपि भयङ्करः ॥

ઉત્તર- જેમ ભારે પ્રયત્નથી શિલાને પર્વત પર ચઢાવવામાં આવે છે; (પરંતુ) ક્ષણમાત્રમાં તેને નીચે પાડી શકાય છે. તે પ્રમાણે આત્મા (ના) ગુણ અને દોષની બાબતમાં (પણ) છે.

ક્ષણમાં રોષે ભરાતા અને ક્ષણમાં સંતુષ્ટ થનારા - આમ ક્ષણમાં રોષે ભરાતા અને ક્ષણમાં સંતુષ્ટ થનારા અવ્યવસ્થિત ચિત્તવાળાની કૃપા પણ ભયંકર હોય છે.

(અથવા)

(11) अनाथो दरिद्रो जरारोगयुक्तो
महाक्षीणदीनः सदा जाड्यवक्त्रः ।
विपत्तौ प्रविष्टः प्रणष्टः सदाऽहं
गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि ॥

ઉત્તર (હે મા !) હું સદા અનાથ, દરિદ્ર, ઘડપણ અને રોગથી યુક્ત ખૂબ જ ક્ષીણ અને કંગાળ તથા મુખ પર જડતાવાળો, આપત્તિમાં પ્રવેશેલો અને નાશ પામેલો છું. હે ભવાની મા ! તું જ મારું શરણ છેઃ તું એક જ મારું શરણ છે.

- **अधोदत्तानां संस्कृत प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃતમાં લખો. [02]**

(12) जटायुः रावणस्य किम् उत्पाटयामास ?

ઉત્તર- जटायुः रावणस्य केशान् उत्पाटयामास ।

(અથવા)

(12) कस्य संसर्गं त्यजेत् ?

ઉત્તર- दुर्जनस्य संसर्गं त्यजेत् ।

(13) कस्मिन् अर्थे त्वं न शोचितुमर्हसि ?

ઉત્તર- अपरिहार्ये अर्थे त्वं न शोचितुमर्हसि ।

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. [06]**

(14) સુવર્ણની પરીક્ષા કઈ-કઈ રીતે થાય છે ?

ઉત્તર- સુવર્ણની પરીક્ષા ચાર ક્રિયાઓ દ્વારા થાય છે : (1) ઘસવાની ક્રિયાથી; સોની પોતાના કસોટી પથ્થર પર સોનાને ઘસીને તે કેટલા ટચનું છે તે શોધી કાઢે છે. (2) કાપકૂપ કરીને સોની તેને ઘાટ આપવા પરીક્ષા કરે છે. (3) તપાવવાથી; સુવર્ણને તપાસીને સોની તેની શુદ્ધતાની પરીક્ષા કરે છે. (4) ટીપવાથી; સુવર્ણને ટીપીને સોની તેની મજબૂતીને ચકાસે છે.

(15) ગુરુ કેવા હોવા જોઈએ ?

ઉત્તર- ગુરુ 'अधिगततत्त्व' અર્થાત્ જેણે સંપૂર્ણ તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે એવા અને જે સતત શિષ્યના હિત માટે તત્પર હોય એવા હોવા જોઈએ.

(16) પતિ પ્રત્યે પત્નીએ કેવી વાણી ઉચ્ચારવી જોઈએ ?

ઉત્તર- પતિ પ્રત્યે પત્નીએ મધુર તેમજ શાંતિદાયક વાણી ઉચ્ચારવી જોઈએ.

- **श्लोकपूर्तिं कुरुत । શ્લોકપૂર્તિ કરો. [04]**

(17) सर्वे भवन्तु .... भवेत् ।

ઉત્તર- सर्वे भवन्तु सुखिनः सर्वे सन्तु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद् दुखभाग् भवेत् ॥

(18) यस्मान्नोद्विजते .... मे प्रियः ॥

ઉત્તર- यस्मान्नोद्विजते लोको लोकान्नोद्विजते च यः ।
हर्षामर्षभयोद्वेगैः मुक्तो यः स च मे प्रियः ।

વિભાગ : C (नाट्य विभाग)

- **अधोदत्तस्य नाट्यखण्डस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कुरुत । આપેલા નાટ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]**

(19) दुर्योधनः - दूतः खलु भवान् प्राप्तो न त्वं युद्धार्थमागतः । गृहीत्वा गच्छ सन्देशं न वयं दूतघातकाः ॥

घटोत्कचः - (सरोषम्) किं दूतं इति मां प्रधर्षयसि । मा तावत् भो ! न दूतोऽहम् । प्रहरध्वं समाहताः (सर्वे उत्तिष्ठन्ति ।)

धृतराष्ट्रः - पौत्र ! घटोत्कच ! मर्षयतु भवान् । मद्‌वचनावगन्ता भव ।

અનુવાદ

દુર્યોધન : તમે દૂત તરીકે અહીં આવેલા છો, યુદ્ધ કરવા આવ્યા નથી. સંદેશ લઈને જાઓ; અમે દૂતના હત્યારાઓ નથી.

ઘટોત્કચ : (રોષપૂર્વક) શું 'દૂત' કહીને મને અપમાનિત કરે છે ? (જો એમ હોય તો) રહેવા દો. ના, ના, હું દૂત નથી. ભેગા મળીને (મારા પર) પ્રહાર કરો. (બધા ઊઠી જાય છે.)

ધૃતરાષ્ટ્ર : પૌત્ર ! ઘટોત્કચ ! તમે ક્ષમા કરો. મારા વચનોને સમજનારા બનો.

(અથવા)

(16) चाणक्यः - भोः श्रेष्ठिन् ! चन्द्रगुप्तस्य राज्ये अपरिग्रहः छलानाम् । तत् समर्पयितव्यः राक्षसस्य गृहजनः । अच्छलेन भवितव्यं भवता ।

चन्दनदासः -आर्य ! ननु विज्ञापयामि, तस्मिन् समये आसीत् मम गृहे अमात्यराक्षसस्य गृहजनः।

चाणक्यः - अथ इदानीं क्व गतः ।

चन्दनदासः -न जानामि कुत्र गतः ।

અનુવાદ

ચાણક્ય : હે શેઠ ! ચંદ્રગુપ્તના રાજ્યમાં છળને સ્થાન નથી. તો રાક્ષસના પરિવારને સોંપી દો અને આપ દોષરહિત થઈ જાઓ.

ચંદનદાસ : શ્રીમાન ! ખરેખર હું વિનંતી કરું છું કે તે સમયે મારા ઘરે અમાત્ય રાક્ષસનો પરિવાર હતો.

ચાણક્ય : હવે અત્યારે ક્યાં ગયાં ?

ચંદનદાસ : ક્યાં ગયાં એ હું જાણતો નથી.

* **कर्ता-कृतीनां योग्य मेलनं कुरुत (कोऽपि द्वौ) કર્તા સાથે યોગ્ય કૃતિને જોડો. (કોઈપણ બે) [02]**

(अ)	(ब)
(20) स्वकीयं रक्तमपि तस्मै दातव्यं भवति ।	(A) सुनीतः
(21) वयं मनुष्याः न स्मः ।	(B) शिष्यः
(22) भोः श्रेष्ठिन् ! इतः इतः ।	(C) पुनीतः

ઉત્તર- (20-**C**), (21-**A**), (22-**B**)

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. [04]**

(23) દુર્ઘટનાના સાક્ષી કોણ બને છે ?

ઉત્તર- દુર્ઘટનાના સાક્ષી મોટાભાગે પથ્થર વગેરે જડ પદાર્થો, ગાયો વગેરે પશુઓ અને માણસો બને છે.

(24) ઘટોત્કચ દુર્યોધનને રાક્ષસથી પણ વધારે ક્રૂર શા માટે કહે છે ?

ઉત્તર- દુર્યોધન લાક્ષાગૃહમાં પોતાના પાંચ પિતરાઈ ભાઈઓ (પાંડવો)ને સળગાવી દે છે. રાક્ષસો પણ આવું અધમ કૃત્ય ન કરે. આથી ઘટોત્કચ દુર્યોધનને રાક્ષસો કરતાં પણ વધારે ક્રૂર કહે છે.

- **अधोदत्तयोः विषययोः उपरि संक्षेपेण टिप्पणीं लिखत । નીચે આપેલા વિષયો ઉપર સંક્ષેપમાં ટિપ્પણી લખો. [04]**

(25) शाण्डिल्यः

ઉત્તર- सत्यं मयूरः નામના પાઠ 'भगवद्ज्जुकीयम्' નામના પ્રહસનનો એક અંશ છે. તેમાં ગરીબ શાંડિલ્ય સરળતાથી ખાવાનું મળી રહે તે માટે ગૃહત્યાગ કરીને બૌદ્ધ સાધુ બની જાય છે; પરંતુ તેમાં વારંવાર ઉપવાસ કરવાના હોવાથી તે બૌદ્ધ સાધુપણું છોડીને એક યોગી સાધુનો શિષ્ય બને છે. અહીં પણ તેને ભોજનમાં જ રસ છે. તેના ગુરુ તેને સતત ભણવાની ફરજ પાડે છે. શાંડિલ્ય દરરોજ ગુરુની સાથે ભિક્ષા લેવા જાય છે. દરરોજ ભિક્ષા લેવા માટે નગરમાં આવતા ગુરુ-શિષ્ય એક દિવસ સમય

કરતાં વહેલા આવી ચઢે છે. સમયનું મહત્ત્વ સમજનારા ગુરુ પોતાના શિષ્ય શાંડિલ્યને આ સમય દરમિયાન માર્ગમાં આવેલા એક ઉદ્યાનમાં બેસીને થોડું ભણી લેવાનું કહે છે ત્યારે શાંડિલ્ય ઉદ્યાનમાં વાઘનો ભય ઊભો કરીને હાસ્યરસ જન્માવે છે. શાંડિલ્ય ઉદ્યાનની રમણીયતાનું જે વર્ણન કરે છે તેમાં તેની નિરીક્ષણ શક્તિ અને પ્રકૃતિપ્રેમના દર્શન થાય છે. શાંડિલ્યને ભણવું ગમતું નથી, કારણ કે તેને ભણતરનું મહત્ત્વ ખબર નથી. તેની એ નિર્દોષ પૃચ્છા અને 'હું તો નહીં ભણું' કહે છે ત્યારે તે વાચકોના મનને જીતી લે છે.

(26) શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ :

ઉત્તર- મહાકવિ ભાસરચિત એકાંકી નાટક 'दूतघटोत्कचम्' માંથી 'जनार्दनस्य पश्चिमः सन्देशः' પાઠ લેવાયેલો છે. આ નાટ્યાંશનું કથાવસ્તુ મહાભારત પર આધારિત છે.

શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ લઈને ઘટોત્કચ હસ્તિનાપુર આવે છે. તે ધૃતરાષ્ટ્રની સભામાં શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ આ રીતે આપે છે : "હે રાજાઓ ! સાંભળો જનાર્દનનો અંતિમ સંદેશ - "આચરવા યોગ્ય કર્મનું સારી રીતે આચરણ કરો, સ્વજનોને રક્ષવાની ચિંતા કરો, મનમાં જે ઇચ્છા કરી હોય તે અહીં પૃથ્વી પર માણી લો, અર્જુનનું રૂપ ધારણ કરેલા યમરાજ કાલે સવારે સૂર્યકિરણોની સાથે જ તમારી પાસે આવી જશે."

- **कोष्ठकगतानि पदानि प्रयुज्य वाक्यानि रचयत । કૌંસમાં આપેલા પદોનો ઉપયોગ કરીને વાક્યો બનાવો. [02]**

(27) વધુ પડતો આદર શંકા ઉપજાવે છે.
(अति आदर शङ्क+वि. कृ.)

ઉત્તર- अत्यादरः शङ्कनीयः ।

(28) જેથી તેની યોગ્ય સારવાર થાય.
(यत् तद् उचित उपचार अस्)

ઉત્તર- येन तस्य उचितः उपचारः स्यात् ।

વિભાગ : D (વ્યાકરણ)

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि सूचनानुसारेण लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો સૂચના મુજબ લખો.**

(29) 'शरः' इति शब्दस्य समानार्थकं शब्दम् अधोदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]
(सरः, भूपः, बाणः)

ઉત્તર- बाणः

(30) 'लुब्ध' इति शब्दस्य विरुद्धार्थकं शब्दम् अधोदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]
(लाभः, लब्धम्, उदारः

ઉત્તર- उदारः

(31) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः वर्तमानकालस्य प्रथमपुरुषस्य बहुवचनस्य रुपं चित्वा लिखत [01]
(शक्नोति, शक्नुमः, शक्नोमि)

ઉત્તર- शक्नुमः

(32) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः सामान्य भविष्यकालस्य अन्यपुरुषस्य बहुवचनस्य रुपं चित्वा लिखत [01]
(गमिष्यतः, गमिष्यन्ति, गमिष्यामि)

ઉત્તર- गमिष्यन्ति

(33) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः आज्ञार्थ अन्यपुरुषस्य एकवचनस्य रुपं चित्वा लिखत । [01]
(यच्छ, यच्छन्तु, यच्छतु)

ઉત્તર- यच्छतु

(34) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः विध्यर्थ अन्यपुरुषस्य बहुवचनस्य रुपं चित्वा लिखत । [01]
(लभेत, लभेयाताम्, लभेरन्)

ઉત્તર- लभेरन्

(35) अधोदत्तेभ्यः वाक्येभ्यः 'स्म' प्रयोगयुक्तं शुद्धं वाक्यं चित्वा लिखत । [01]

(A) गङ्गातीरे एकः गुरुः शिष्येण सह वर्तमानः आसीत् ।
(B) गङ्गातीरे एकः गुरुः शिष्येण सह वर्तमानः अस्ति स्म ।
(C) गङ्गातीरे एकः गुरुः शिष्येण सह वर्तमानः सन्ति स्म ।

ઉત્તર- गङ्गातीरे एकः गुरुः शिष्येण सह वर्तमानः अस्ति स्म

(36) **अधोदत्तेभ्यः नामरुपेभ्यः द्वितीया विभक्तेः बहुवचनस्य रुपं चित्वा लिखत ।** **[01]**

(पात्रम्, पात्राणि, पात्रस्य)

ઉત્તર- पात्राणि

(37) **अधोदत्तेभ्यः नामरुपेभ्यः पञ्चमी विभक्तेः एकवचनस्य रुपं चित्वा लिखत ।** **[01]**

(कन्या, कन्याम्, कन्यायाः)

ઉત્તર- कन्यायाः

(38) **उपपदविभक्तेः प्रयोगं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत ॥**

- **अयं .... सह समुद्रं प्राप्स्यति ।** **[01]**

(जलप्रवाहे, जलप्रवाहेषु, जलप्रवाहेण)

ઉત્તર- जलप्रवाहेण

(39) **प्रकोष्ठात् युक्तं सङ्ख्यापदं चित्वा रिक्तस्थानं पूरयत ।** **[01]**

- **संस्कृतभाषायां.................. वचनानि सन्ति ।**

(त्रिभ्यः, त्रयः, त्रीणि)

ઉત્તર- त्रीणि

(40) **रेखाङ्कित पदस्य कृदन्तप्रकारं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।** **[01]**

- **कुपिता बुद्धिः न ते आत्मदोषं पथयति ।** (कर्मणि भूतकृदन्त, हेत्वर्थकृदन्त, सम्बन्धक भूतकृदन्त)

ઉત્તર- कर्मणि भूतकृदन्तम्

(41) **अधोदत्तस्य पदस्य सन्धिविच्छेदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।** **[01]**

- महापर्वतयोरिव **(महापर्वतयः+इव, महापर्वतय+इव, महापर्वतयोः+इव)**

ઉત્તર- महापर्वतयोः + इव

(42) **अधोदत्तस्य पदस्य सन्धियुक्तं पदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।** **[01]**

- **अतः+तत्र** **(अतत्र, अतस्तत्र, अतसत्र)**

ઉત્તર- अतस्तत्र

- **अधोदत्तयोः सामासिकपदयोः समासप्रकारौ दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।** **[02]**

(43) पीताम्बरः **(बहुव्रीहि समास, द्वन्द्व समास, तत्पुरुष समास)**

ઉત્તર- बहुव्रीहि समास

(44) हारयष्टिः **(द्वन्द्व समास, कर्मधारय समास, तत्पुरुष समास)**

ઉત્તર- कर्मधारय समास

विभाग : E (संयुक्त)

(45) **अधोदत्तानि वाक्यानि कथानकक्रमानुसारेण स्थापयत નીચે આપેલાં વાક્યોને કથાક્રમાનુસાર ગોઠવો.** **[04]**

(1) प्राप्तभूलोकः सः महान्तं जयघोषं श्रुतवान् ।

(2) अर्जुनोऽपि जातहर्षं तैः सह संलग्नोऽभवत् ।

(3) एकदा स्वर्गस्थितः अर्जुनः पृथिवीं दृष्टुकामः भूलोकमागच्छत् ।

(4) सः जयघोषकारकं जनसमूहस्य समीपं गच्छति ।

ઉત્તર- (1) एकदा स्वर्गस्थितः अर्जुनः पृथिवीं दृष्टुकामः भूलोकमागच्छत् ।

(2) प्राप्तभूलोकः सः महान्तं जयघोषं श्रुतवान् ।

(3) सः जयघोषकारकं जनसमूहस्य समीपं गच्छति ।

(4) अर्जुनोऽपि जातहर्षं तैः सह संलग्नोऽभवत् ।

- **अधोदत्तं गद्यखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । નીચે આપેલો ગદ્યખંડ વાંચીને પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃત ભાષામાં લખો.** **[04]**

पूरा भारतवर्षे कपिलवस्तुनाम्नि नगरे शुद्धोदनो नाम नरपतिः आसीत् । मायादेवी तस्य भार्या आसीत्। तयोः एव आत्मजस्य सिद्धार्थ इति अभिधानमासीत्। असौ राजपुत्रः गुणवान्, रुपवान्, बलवान् आसीत् । तस्य जन्मनः सप्तमे दिने तस्य माता दिवं गता । ततः प्रभृति शुद्धोदनं सिद्धार्थं महता स्नेहेन अपोषयत् । बाल्यकाले शीघ्रमेव स सर्वासु विद्यासु कलासु च कुशलोऽभवत् ।

प्रश्नाः

(46) पुरा भारतवर्षे कस्मिन् नगरे शुद्धोदनः नाम नरपतिः आसीत् ।

ઉત્તર- पुरा भारतवर्षे कपिलवस्तुनाम्नि नगरे शुद्धोदनः नाम नरपतिः आसीत् ।

(47) शुद्धोदनस्य भार्या का ?

ઉત્તર- शुद्धोदनस्य भार्या मायादेवी आसीत् ।

(48) शुद्धोदनस्य आत्मजस्य किम् अभिधानम् आसीत् ?

ઉત્તર- शुद्धोदनस्य आत्मजस्य सिद्धार्थ इति अभिधानम् आसीत् ।

(49) सिद्धार्थः कथं कुशलोऽभवत् ?

ઉત્તર- सिद्धार्थः बाल्यकाले शीघ्रमेव सर्वासु विद्यासु कलासु च कुशलोऽभवत् ।

* **कर्ता-कृतीनां योग्य मेलनं कुरुत । कर्ता સાથે યોગ્ય કૃતિને જોડો. [02]**

(अ)	(ब)
(50) हेमचन्द्राचार्यः	(A) कादम्बरी
(51) पं. विष्णु शर्मा	(B) शब्दानुशासनम्
	(C) पञ्चतन्त्रम्

उत्तरम् (50-**B**), (51-**C**)

- **रेखाङ्कितानि पदानि शुद्धानि कृत्वा गद्यखण्डं पुनः लिखत । રેખાંકિત પદોને શુદ્ધ કરીને ગદ્યખંડ ફરીથી લખો. [03]**

(52) <u>अलं</u> <u>आशंकया</u> । भीताः पूर्वराजपुरुषाः पौराणां गृहेषु गृहजनं निक्षिप्य <u>देशांतरं</u> व्रजन्ति ।

ઉત્તર- **अलम् आशङ्कया** । भीताः पूर्वराजपुरुषाः पौराणां गृहेषु गृहजनं निक्षिप्य **देशान्तरं** व्रजन्ति ।

- **अधोदत्तस्य श्लोकस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कृत्वा अर्थविस्तारं कुरुत । નીચે આપેલા શ્લોકનો અનુવાદ કરી અર્થવિસ્તાર કરો. [03]**

(53) चतुर्विधा भजन्ते मां जनाः सुकृतिनोऽर्जुन ।
आर्तो जिज्ञासुरर्थार्थी ज्ञानी च भरतर्षभ ॥

અનુવાદ -

ભરતવંશમાં શ્રેષ્ઠ (એવા) હે અર્જુન ! પીડાયેલો, જિજ્ઞાસુ, (સંસારના) પદાર્થોને મેળવવાની ઇચ્છાવાળો અની જ્ઞાની એમ ચાર પ્રકારના પુણ્યશાળી લોકો મને ભજે છે.

અર્થવિસ્તાર -

ઉપરોક્ત શ્લોક શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના સાતમા અધ્યાય 'જ્ઞાન-વિજ્ઞાન-યોગ'માંથી લેવામાં આવ્યો છે.

આ શ્લોકમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનને ભક્તના (સજ્જનના) ચાર પ્રકાર જણાવે છે. (1) આર્ત (દુઃખી) (2) જિજ્ઞાસુ (3) અર્થાર્થી (4) જ્ઞાની.

(1) આર્ત (દુઃખી) : આ સંસારમાં મનુષ્યો ત્રિવિધ તાપથી પીડાય છે. ત્રિવિધ તાપ - આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિથી મોટાભાગે જગતના બધા જ મનુષ્યો પરેશાન છે. આ ત્રિવિધ તાપથી આર્ત એટલે કે દુઃખી થયેલો માણસ પોતાને આ દુઃખોમાંથી મુક્ત કરવા માટે ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરે છે. આર્ત ભક્તના ઉદાહરણરૂપે વ્રજવાસીઓને ગણી શકાય.

(2) જિજ્ઞાસુ : કેટલાક મનુષ્યો ભગવાનને જાણવાની, સમજવાની, મેળવવાની કામનાથી ભગવાનને ભજે છે. આવા ભક્તોને સંસારના અન્ય કોઈપણ પદાર્થ મેળવવાની કામના હોતી નથી. તેમને ફક્ત ઈશ્વરના રહસ્યને જાણવાની જિજ્ઞાસા હોય છે. આથી આવા ભક્તને જિજ્ઞાસુ કહેવામાં આવે છે. તેના ઉદાહરણ : જનક, ઉદ્ધવ વગેરે..

(3) અર્થાર્થી : અર્થ = ધન, અર્થ + અર્થી = ધન, પદ, પ્રતિષ્ઠા સાંસારિક સંપત્તિ મેળવવાની ઇચ્છાથી ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરતો ભક્ત. આવા ભક્તો સકામ એટલે કે કામનાથી યુક્ત ભક્ત કહેવાય છે. સુગ્રીવ, વિભીષણ વગેરે આ પ્રકારના ભક્તો હતા.

(4) જ્ઞાની : જેને સંસારની અનિત્યતા, આત્માની અમરતા, તથા ઈશ્વરના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થઈ ગયું છે તે જ્ઞાની ભક્ત છે. જ્ઞાનસંપન્ન વિદ્વાનને ઈશ્વરભક્તિમાં જ સર્વ પ્રકારના સુખનો અનુભવ થાય છે. તેના માટે ઈશ્વરની ભક્તિ, ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર એ જ એકમાત્ર લક્ષ્ય હોય છે. અક્રૂરજી, ઉદ્ધવજી, યુધિષ્ઠિર વગેરે આવા જ્ઞાની લોકો હતા.

(અથવા)

(53) **शिक्षा क्षयं गच्छति कालपर्ययात्**
सुबद्धमूलाः निपतन्ति पादपा : ।
जलं जलस्थानगतं च शुष्यति
हुतं च दत्तं च तथैव तिष्ठति ॥

અનુવાદ -

સમય વીતતા વિદ્યા નાશ પામે છે. ખૂબ જ મજબૂત મૂળવાળાં વૃક્ષો પડી જાય છે. જળાશયમાં રહેલું પાણી સુકાઈ જાય છે (પરંતુ) હોમેલું અને આપેલું એમનું એમ જ રહે છે.

અર્થવિસ્તાર -

મહાકવિ ભાસરચિત 'कर्णभारम्' એકાંકીમાંથી ઉપરોક્ત શ્લોક લેવામાં આવ્યો છે. અહીં દાન અને યજ્ઞનો મહિમા દર્શાવવામાં આવ્યો છે. कर्णभारम् એકાંકી દાનવીર કર્ણની કથા પર આધારિત છે. કર્ણ સૂર્યપુત્ર હતો અને પરશુરામનો શિષ્ય હતો. તે મહાન ધનુર્ધર હોવાની સાથે-સાથે દાનવીર પણ હતો. સૂર્યોદયના સમયે જો કોઈપણ વ્યક્તિ તેની પાસે કંઈપણ યાચના કરે તો તે વસ્તુ તેને આપવી જ એવો તેનો નિયમ હતો. સૂર્યપુત્ર હોવાના કારણે કર્ણને સૂર્ય પાસેથી આશીર્વાદ રૂપે જન્મતાં જ કવચ અને કુંડળ મળ્યા હતા. આ કવચ અને કુંડળ તેની સુરક્ષારૂપે અને સદા વિજયી બનવાના આશીર્વાદરૂપે મળેલા હતા; પણ તેની ચામડીની સાથે અભિન્ન રીતે ચોંટેલા હતા. જ્યાં સુધી કવચ-કુંડળ કર્ણ પાસે હોય ત્યાં સુધી પાંડવો માટે વિજય મેળવવાનું અશક્ય હતું. આથી કુરુક્ષેત્રના યુદ્ધમાં કર્ણ-અર્જુનના યુદ્ધમાં અર્જુનનો પરાજય અને વીરગતિ નિશ્ચિત હતા. અર્જુનના પિતા હોવાના કારણે ઈન્દ્ર આ બાબતે ચિંતિત હતા. આથી ઈન્દ્ર બ્રાહ્મણવેશે સૂર્યોદયના સમયે કર્ણની પાસે આવે છે અને તેના કવચ-કુંડળની યાચના કરે છે. કર્ણ ઈન્દ્રની વાસ્તવિકતા જાણી જવા છતાં પોતાના નિયમનું પાલન કરવા માટે કવચ અને કુંડળ શરીર પરથી ઉતરડીને આપતા કહે છે.

''अङ्गैः सहैव जनितं मम देहरक्षा
देवासुरैरपि न भेद्यमिदं सहास्त्रैः ।
देयं तथापि कवचं सह कुण्डलाभ्यां
प्रीत्या मया भगवते रुचितं यदि स्यात् ॥

ત્યારે કર્ણનો સારથિ શલ્યરાજ ઈન્દ્રને અટકાવે છે. એ સમયે કર્ણ શલ્યરાજને ઉપરોક્ત શ્લોક કહે છે.

જો સ્વાધ્યાય ન કરવામાં આવે તો જ્ઞાન કે વિદ્યા નાશ પામે છે. વાવાઝોડા સમયે મજબૂત મૂળવાળાં વૃક્ષો પણ પડી જાય છે. અતિશય ગરમીથી જળાશયનું પાણી પણ સુકાઈ જાય છે; પરંતુ યજ્ઞામાં હોમેલું અને દાનમાં આપેલું એમનું એમ જ રહે છે. તેનો કદી નાશ થતો નથી.

અહીં કર્ણની દાનવીરતા, સંસ્કારિતા તથા યજ્ઞ અને દાન પ્રત્યેની શ્રદ્ધાના દર્શન થાય છે.

વિભાગ-A : ગદ્ય

- **अधोदत्तस्य गद्यखण्डस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कुरुत । નીચે આપેલા ગદ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]**

(1) कञ्चित्कालानन्तरं सः तृषामनुभूतवान् । अभ्यागतेन तेन अश्व एको याचितः । याचिताश्वोऽसौ अश्वमारुह्य जलं पातुं नगराद्बहिः स्थानमेकं परिचितपूर्वं सरोवरं गतवान्। तत्र यदा सः जलपानाय उद्यतो भवति, तदा कस्यचित् पुरुषस्य ध्वनिं श्रुतवान् – ''महाशय, सगरम् इदं जलम् अधुना अपेयमस्ति ।'' अर्जुनः साश्चर्यः तमदृष्टपूर्वं पुरुषं पृच्छति, ''कथमिदं सगरं जलम् । प्रकृतिनिर्मिताः सरोवराः तु सर्वदैव पेयजलाः एव भवन्तीति ।''

<u>અનુવાદ</u> - થોડા સમય પછી તેને તરસ લાગી. તે મહેમાને એક અશ્વની માગણી કરી. અશ્વની માગણી કરીને તે અશ્વ પર બેસીને પાણી પીવા નગરની બહાર આવેલા એક અગાઉના જાણીતા સરોવરે ગયો. ત્યાં જ્યારે તે પાણી પીવા તૈયાર થયો ત્યારે તેણે કોઈક પુરુષનો અવાજ સાંભળ્યો, ''મહાશય આ પાણી ઝેરી છે. અત્યારે તે પીવાલાયક નથી.'' અર્જુને આશ્ચર્ય સાથે તે અગાઉ ન જોયેલા પુરુષને પૂછ્યું, ''કઈ રીતે આ પાણી ઝેરી છે ? પ્રકૃતિએ નિર્માણ કરેલાં સરોવરો તો હંમેશા પીવાયોગ્ય જળવાળા જ હોય છે.''

(અથવા)

(1) गवादीनामिव अचेतनेषु अपि पदार्थेषु नियमोऽयं दृश्यते । तद्यथालोष्टः क्षिप्तो बहुवेगं गत्वा नैव तिर्यग् गच्छति नोर्ध्वमारोहति । सः पृथिव्याः विकारः वर्तते इति कृत्या पृथिवीमेव आगच्छति, सादृश्यत्वात् । तथा ज्योतिषो विकारः आर्चिः आकाशदेशे निवाते सुप्रज्वलितं नैव तिर्यग् गच्छति नार्वागारोहति । ज्योतिषो विकारो ज्योतिरेव गच्छत्यान्तर्यतः ।

<u>અનુવાદ</u> - ગાય વગેરેની માફક અચેતન (જડ) પદાર્થોમાં પણ આ નિયમ દેખાય છે. જેમકે માટીનું ઢેફું ફેંક્યું હોય તો તે બહુ વેગપૂર્વક જઈને ત્રાંસું જતું નથી કે ઊંચે ચઢતું નથી. તે પૃથ્વીનો વિકાર છે, એ કારણે ધરતી પર જ આવે છે. તે પ્રમાણે જ્યોતિ (સૂર્ય)નો વિકાર પ્રકાશનું કિરણ આકાશપ્રદેશમાં પવન વિનાની જગ્યામાં સારી રીતે પ્રજવલ્લિત થતું ત્રાંસું જતું નથી કે નથી નીચેની બાજુએ ઊતરતું. જ્યોતિ (સૂર્ય)નો વિકાર સમાનતાના કારણે જ્યોતિ તરફ જ જાય છે.

- **अधोदत्तानां संस्कृत प्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । નીચે આપેલા સંસ્કૃત પ્રશ્નોના ઉત્તર વિકલ્પો-માંથી શોધીને લખો. [02]**

(2) धीवराणां वचनं कीदृशम् आसीत् ?

ઉત્તર- धीवराणां वचनं कुलिशोपमम् आसीत् ।

(3) बुद्धिमती कन्या शालीन कुत्र तप्तवती ?

ઉત્તર- बुद्धिमती कन्या शालीन आतपे तप्तवती ।

(અથવા)

(3) कः परस्य दुखेन दुखितः भवितुमर्हति ?

ઉત્તર- मनुष्यः परस्य दुखेन दुखितः भवितुमर्हति ।

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. (કોઈપણ બે) [02]**

(4) અનાગતવિધાતાએ પોતાનો કયો મત દર્શાવ્યો ?

ઉત્તર- અનાગતવિધાતાએ પોતાનો મત દર્શાવતા કહ્યું, ''ખરેખર સવારના સમયે માછીમારો અહીં આવીને માછલાંઓનો વિનાશ કરશે, હવે અહીં ક્ષણવાર માટે પણ રહેવું યોગ્ય નથી. આપણે રાત્રે જ કોઈ નજીકના સરોવરમાં જવું જોઈએ. હું બીજા જળાશયમાં જાઉં છું.''

(5) ધર્મ અને ક્રોધનું સાથે હોવું તે કોના સમાન છે ?

ઉત્તર- ધર્મ અને ક્રોધનું સાથે હોવું તે પાણી અને આગના સાથે હોવા સમાન છે. ધર્મ સાથે ક્રોધનું હોવું એ સ્વભાવથી વિરુદ્ધ છે. આમ, પાણી અને આગ સાથે હોય તે નિસર્ગવિરોધી બાબત છે.

- **अधोदत्तस्य विषयस्य उपरि संक्षेपेण टिप्पणी लिखत । નીચે આપેલા વિષય ઉપર ટૂંકનોંધ લખો. [02]**

(6) શક્તિકુમારની કન્યા-પરીક્ષાયોજના :

ઉત્તર- શક્તિકુમારની આ કથા કવિ દંડીરચિત 'दशकुमारचरितम्' ના છઠ્ઠા ઉચ્છ્વાસમાંથી લેવામાં આવેલ છે. તેમાં કુમારગુપ્ત પોતાના યાત્રાનુભવનું વર્ણન કરતા શક્તિકુમારનું એક આખ્યાન કહે છે.

આ આખ્યાનનો નાયક શક્તિકુમાર છે; જે પોતે ગુણવાન છે. તેથી તે પોતાના જેવી જ ગુણવાન કન્યા સાથે પરણવાની ઈચ્છા ધરાવે છે. આથી તે પોતાની પસંદગીની કન્યાને શોધવાની અને તેની પરીક્ષા કરવાની યોજના બનાવે છે. તે મુજબ જે કન્યા ફક્ત એક પ્રસ્થ (લગભગ બે કિલો) ડાંગરમાંથી જુદી-જુદી વાનગીઓ બનાવીને જમાડી શકે તે ગુણવતી ગણાય. આવી કન્યા સમક્ષ વિવાહનો પ્રસ્તાવ મૂકીને; જો તે સંમતિ આપે તો તેની સાથે વિવાહ કરવાનો શક્તિકુમાર નિશ્ચય કરે છે. આ માટે તે પ્રસ્થમાત્ર ડાંગર લઈને દેશદેશાવરમાં ભ્રમણ કરવા લાગે છે. એકવાર તેણે કાવેરી નદીના કાંઠે કૂવા ઉપર એક સુંદર કન્યાને જોઈ. શક્તિકુમારે તેની પરીક્ષા કરવા માટે પ્રસ્થમાત્ર ડાંગર આ કન્યાને આપ્યા. તે કન્યા પોતાના બુદ્ધિચાતુર્યથી આયોજનપૂર્વક એક પ્રસ્થ ડાંગરમાંથી વિવિધ વાનગીઓ બનાવી શક્તિકુમારને જમાડે છે. શક્તિકુમાર તેના આયોજનથી અને ભોજન બનાવવાની, ભોજન પ્રત્યે રુચિ વધારવાની આવડતથી પ્રસન્ન થાય છે. પોતાની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયેલી આ ગુણવતી કન્યા સાથે તે વિવાહ કરવાનું નક્કી કરે છે.

(અથવા)

(6) 'આવર્તપાત' નામનું વિઘ્ન :

ઉત્તર- આવર્તપાત નામના વિઘ્નની વાત 'काष्ठखण्ड' નામના પાઠમાં આવે છે. અહીં ગુરુ-શિષ્યનો એક પ્રસંગ રજૂ થયો છે. નદીના કિનારે વિહાર કરતા ગુરુને અચાનક નદીમાં લાકડાનો એક ટુકડો નજરે પડે છે. આ જોઈને ગુરુ માણસને લાકડાના ટુકડા સાથે સરખાવીને સરસ રૂપક દ્વારા પોતાના શિષ્યને ઉપદેશ આપે છે.

'આવર્તપાત' એટલે પાણીના વમળમાં ફસાઈ જવું. કાષ્ઠખંડને સમુદ્ર સુધી પહોંચવામાં ચાર પ્રકારના વિઘ્નોનો સામનો કરવો પડે છે. તેમાં આ 'આવર્તપાત' નામનું વિઘ્ન ઘણું મોટું છે. જો કાષ્ઠખંડ વમળમાં ફસાઈ જાય તો તે નષ્ટ થઈ જાય અને સમુદ્ર સુધી પહોંચી ન શકે. કાષ્ટખંડ જેવા મનુષ્યોને પણ જો સંસાર-સાગરને સુખપૂર્વક પાર કરવો હોય તો તેમણે પણ 'આવર્તપાત'નો સામનો કરવો પડે છે. મનુષ્યોએ વિવિધ વ્યવસનોરૂપી વમળોમાં પડતા બચવાનું હોય છે. જીવનના આ ભયંકર વમળમાંથી બચી ગયા પછી જ માણસ સંસાર-સાગરને સુખપૂર્વક પાર કરી શકે છે.

- **अधोदत्तं गद्यखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । નીચે આપેલો ગદ્યખંડ વાંચીને પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃતમાં લખો. [04]**

विक्रमस्य द्वादश्यां शताब्द्यां सिद्धराजः जयसिंहः मालवविजयं कृतवान् । विजयानन्तरं जयसिंहः नृपतेः यशोवर्मणं सर्वं धनं गृहीत्वा आणहिलपुरं प्रत्यागतवान्। धनेन सह तत्रत्यः ग्रन्थागारोऽपि तस्य हस्तगतो जातः । अस्मिन् ग्रन्थागारे बहवोऽनुपमाः ग्रन्थाः आसन् । तेषु भोजेन विरचितं सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्ना प्रसिद्धं भोजव्याकरणमपि एकतमम् आसीत् ।

प्रश्नाः

(7) कः मालविजयं कृतवान् ?

ઉત્તર- सिद्धराज जयसिंहः नामः नृपः मालविजयं कृतवान ।

(8) सिद्धराज जयसिंहः कं नृपतिं पराजितवान् ?

ઉત્તર- सिद्धराज जयसिंहः यशोवर्मणं नाम नृपतिं पराजितवान्।

(9) जयसिंहः धनेन सह किं हस्तगतम् अकरोत् ?

ઉત્તર- जयसिंहः यशोवर्मणस्य धनेन सह तस्य ग्रन्थागारम् अपि हस्तगतम् अकरोत् ।

(10) भोजेन विरचितं व्याकरणं केन नाम्ना प्रसिद्धमस्ति?

ઉત્તર- भोजेन विरचितं व्याकरणं 'सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्ना' प्रसिद्धमस्ति ।

विभाग : B (पद्य विभाग)

- **अधोलिखितस्य पद्यखण्डस्य गुर्जरभाषायां अनुवादं कुरुत । નીચે આપેલા પદ્યખંડનો માતૃભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]**

(11) पाठशालां समं मित्रैः गच्छ पाठं तथा पठ ।
एवं समादिशत् पुत्रं तातः पुत्रहिते रतः ॥
त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम् ।
कुरु पुण्यमहोरात्रं स्मर नाम हरेः सदा ॥

ઉત્તર - મિત્રો સાથે તું નિશાળે જા અને પાઠ ભણ. આ પ્રમાણે પુત્રના હિતમાં મગ્ન પિતાએ પુત્રને આદેશ આપ્યો.

તું દુષ્ટોનો સંગ છોડ, સજ્જનોની સોબત કરઃ દિવસરાત તું પુણ્ય (સત્કર્મ) કર (અને) હમેશાં હરિ (ઇશ્વર)ના નામનું સ્મરણ કર.

(અથવા)

(11) विददार नखैरस्य तुण्डं पृष्ठे समर्पयन् ।
केशांश्चोत्पाटयामास नखपक्षमुखायुधः ॥
ततोऽस्य सशरं चापं मुक्तामणिविभूषितम् ।
चरणाभ्यां महातेजा बभञ्ज पतगोत्तमः ॥

ઉત્તર - ચાંચને પીઠ ઉપર મારતા રહીને તેણે નખોથી ઉઝરડા પાડ્યા. નખ, પાંખ અને ચાંચના શસ્ત્રવાળા તેણે (પક્ષીરાજ જટાયુએ) એના (રાવણના) વાળ ઉખાડી નાખ્યા.

પછી મહાતેજસ્વી પક્ષીશ્રેષ્ઠ (જટાયુ)એ એનું રાવણનું મોતી અને મણિથી સુશોભિત એવું બાણ સહિત ધનુષ્ય પોતાના બે પગો વડે તોડી નાખ્યું.

- **अधोदत्तानां संस्कृत प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃતમાં લખો. [02]**

(12) कैः प्रोक्तं जले लिखितमक्षरं भवति ।

ઉત્તર- असद्भिः प्रोक्तं जले लिखितमक्षरं भवति ।

(અથવા)

(12) अजः नित्यः शाश्वतः पुराणः कः ?

ઉત્તર- आत्मा अजः, नित्यः शाश्वतः पुराणः च ।

(13) पितुः का आज्ञा ?

ઉત્તર- शस्त्रं न खलु कर्तव्यम् इति पितुः आज्ञा ।

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. [04]**

(14) નીચ માણસની માનસિકતા કેવી હોય છે ?

ઉત્તર - નીચ માણસ અત્યંત નિમ્ન કક્ષાની માનસિકતા ધરાવે છે. તે બીજા પાસેથી ઊંચું પદ મેળવ્યા પછી વધુ કઠોર બની જાય છે.

(15) કાર્યનો પ્રારંભ ન કરનારને કેવા માણસ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે ?

ઉત્તર- વિઘ્નોના ડરથી કાર્યનો પ્રારંભ ન કરનાર માણસને કનિષ્ઠ (નિમ્ન) માણસ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

(16) કઈ-કઈ પરિસ્થિતિમાં ભક્ત માતાને રક્ષણ કરવા પ્રાર્થે છે ?

ઉત્તર- ભક્ત કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં જેમકે, વિકટ પરિસ્થિતિઓમાં પોતાનું રક્ષણ કરવા માતાને પ્રાર્થના કરે છે. તથા વાદ-વિવાદમાં, દુઃખમાં, આળસમાં, મુસાફરીમાં, પાણીમાં, આગમાં, પર્વત પર, શત્રુઓની વચ્ચે તથા હિંસક જાનવરોની વચ્ચે હોય ત્યારે માતાને પોતાનું રક્ષણ કરવા પ્રાર્થે છે.

- **श्लोकपूर्तिं कुरुत । શ્લોકપૂર્તિ કરો. [04]**

(17) अनाथो दरिद्रो .... त्वमेका भवानि ।

ઉત્તર- अनाथो दरिद्रो जरारोगयुक्तो
महाक्षीणदीनः सदा जाड्यवक्त्रः ।

विपत्तौ प्रशिष्टः प्रणष्टः सदाऽहं
गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि ।

(18) जातस्य हि .... शोचितुमर्हसि ॥

ઉત્તર- जातस्य हि ध्रुवो मृत्युः ध्रुवं जन्म मृतस्य च ।
तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥

विभाग : C (नाट्य विभाग)

- **अधोदत्तस्य नाट्यखण्डस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कुरुत । આપેલા નાટ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]**

(19) सुनीतः – न जानामि । प्रथमं कथयतु यत् प्रस्तरादयः किं कुर्वन्ति ?

पुनीतः – प्रस्तरादयस्तु अचेतनाः सन्ति, ते स्वयं क्रियां कर्तुं समर्थाः न भवन्ति । अतः ते तथैव तिष्ठन्ति ।

सुनीतः – सचेतनाः पशवः दक्षिणश्च किं कुर्वन्ति ?

पुनीतः – एते घटनायाः उत्थितात् ध्वनेः भयमनुभवन्ति । अतः घटनास्थलात् दूरे धावन्ति ।

<u>અનુવાદ</u> :

સુનીત - હું નથી જાણતો. પહેલા કહો કે પથ્થર વગેરે શું કરે છે ?

પુનીત - પથ્થર વગેરે તો જડ છે; તેઓ જાતે ક્રિયા કરવા શક્તિમાન નથી હોતા. આથી તેઓ એમ જ રહે છે.

સુનીત - ચેતનાવાળાં પશુઓ અને પક્ષીઓ શું કરે છે ?

પુનીત - એ બધાં ઘટનાથી ઊઠેલા ધ્વનિથી ભય અનુભવે છે. આથી તેઓ ઘટનાના સ્થળથી દૂર ભાગે છે.

(અથવા)

(19) शाण्डिल्यः – भो भगवन् ! इदमुद्यानम् ।

परिव्राजकः – प्रविश अग्रतः ।

शाण्डिल्यः – भगवान् एव पुरतः प्रविशतु । अहं पृष्ठतः प्रविशामि ।

परिव्राजकः – किमर्थम् ।

शाण्डिल्यः – पौराणिक्याः मम मातुः श्रुतम् अशोक-पल्लवान्तरनिरुद्धौ व्याघ्रः प्रतिवसति । तत् भगवानेव पुरतः प्रविशतु अहं पृष्ठतः प्रविशामि ।

અનુવાદ -

શાંડિલ્ય - હે પૂજ્ય ! આ બગીચો છે.

સંન્યાસી - તું આગળથી પ્રવેશ કર.

શાંડિલ્ય - આપશ્રી જ પહેલા પ્રવેશ કરો. હું પાછળથી દાખલ થાઉં છું.

સંન્યાસી - શા માટે ?

શાંડિલ્ય - પુરાણોને જાણનારી મારી માતા પાસેથી મેં સાંભળ્યું છે કે અશોક (વૃક્ષ)નાં પાંદડાઓની પાછળ છુપાયેલો વાઘ રહે છે. તો આપ જ આગળ પ્રવેશ કરો. હું પાછળથી પ્રવેશ કરું છું.

* **कर्ता-कृतीनां योग्य मेलनं कुरुत (कोऽपि द्वौ) કર્તા સાથે યોગ્ય કૃતિને જોડો. (કોઈપણ બે) [02]**

	(अ)	(ब)
(20)	अक्षान् विमुच्य भव बाणयोग्यः ॥	(A) दुर्योधनः
(21)	न वयं दूतघातकाः ।	(B) धृतराष्ट्रः
(22)	एहि एहि पुत्र	(C) घटोत्कचः

ઉત્તર- (20-**C**), (21-**A**), (22-**B**)

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. [04]**

(23) અભિમન્યુનું મૃત્યુ થતા અર્જુને કરેલા વિલાપ વિશે લખો.

ઉત્તર- કુરુક્ષેત્રના યુદ્ધના મેદાનમાં અભિમન્યુનું મૃત્યુ થતા તેના પિતા અર્જુન વિલાપ કરતા કહે છે : 'હાય રે પુત્ર ! કુરુકુળના તેજસ્વી દીપક ! હાય વત્સ ! યદુકુળના અંકુર ! તારી માતા (સુભદ્રા)ને અને મને છોડીને પિતામહ (પાંડુરાજા)ને મળવાની ઈચ્છાથી તું સ્વર્ગે સિધાવ્યો !'

(24) ચાણક્ય ચંદનદાસને કઈ રીતે ભય બતાવે છે ?

ઉત્તર- ચાણક્યના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા ચંદનદાસ કહે છે કે એક સમયે અમાત્ય રાક્ષસનો પરિવાર મારા ઘરમાં હતો; હવે નથી ત્યારે ચાણક્ય તેને પૂછે છે કે હવે તે બધાં ક્યાં ગયાં ? ચંદનદાસ પ્રત્યુત્તર આપતા કહે છે કે હવે તેઓ ક્યાં ગયાં છે તે હું જાણતો નથી; ત્યારે ચાણક્ય ચંદનદાસને ભય બતાવતા કહે છે કે રાજા ચંદ્રગુપ્ત રાજવિરોધીઓને અત્યંત ઉગ્ર દંડ આપે છે. આમ ચાણક્ય ચંદનદાસને રાજાના દંડનો ભય બતાવે છે.

- **अधोदत्तयोः विषययोः उपरि संक्षेपेण टिप्पणीं लिखत । નીચે આપેલા વિષયો ઉપર સંક્ષેપમાં ટિપ્પણી લખો. [04]**

(25) ઘટોત્કચનું પાત્રાલેખન :

ઉત્તર- મહાકવિ ભાસરચિત 'दूतघटोत्कचम्' નામના એકાંકી રૂપકમાંથી 'जनार्दनस्य पश्चिम् सन्देशः' નાટ્યાંશ લેવામાં આવેલ છે. અહીં મહાકવિ ભાસે ઘટોત્કચના પ્રભાવી વ્યક્તિત્વનો પરિચય કરાવ્યો છે.

ઘટોત્કચ હિડિમ્બા નામની રાક્ષસી અને ભીમનો પુત્ર છે. તેનું મસ્તક ઘડા જેવું અને વાળ વગરનું હોવાથી તેનું નામ 'ઘટોત્કચ' પાડવામાં આવેલું. ઘટોત્કચ ભીમની જેમ જ ખૂબ બળવાન હતો. આથી જ કુરુક્ષેત્રના યુદ્ધમાં અર્જુનને મારવા માટે સુરક્ષિત રાખેલી 'શક્તિ'નો પ્રયોગ કર્ણએ ઘટોત્કચ પર કરવો પડ્યો હતો.

પ્રસ્તુત નાટ્યાંશમાં ઘટોત્કચ એક દૂત તરીકે રજૂ થયો છે. શ્રીકૃષ્ણના દૂત તરીકે ઘટોત્કચ ધૃતરાષ્ટ્રની સભામાં આવે છે. દુર્યોધન અને શકુનિ સાથેના ઘટોત્કચના સંવાદો રોચક છે. મહાકવિ ભાસે એક રાક્ષસીના પુત્ર ઘટોત્કચના પાત્ર દ્વારા દર્શકોના માનસપટ પર દુર્યોધનની રાક્ષસી વૃત્તિ અને પાંડવોની શાલીનતાને પ્રગટ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. રાક્ષસીપુત્ર હોવા છતાં ઘટોત્કચના માનવીય વર્તન અને અભિગમનું મહાકવિ ભાસે અદ્ભુત વર્ણન કર્યું છે.

(26) દુર્ઘટનાના સાક્ષી બનેલા મનુષ્યના ત્રણ કર્તવ્યો :

ઉત્તર- 'साक्षीभूतः मनुष्यः' પ્રકરણમાં રોજિંદા જીવનમાં માર્ગો પર માર્ગ પર બનતી અનેક દુર્ઘટનાઓ અને દુર્ઘટનાઓના સાક્ષી બનેલા મનુષ્યોને ફરજ પ્રત્યે દિશાનિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

આધુનિક સમયમાં અવરજવર માટે વપરાતા વાહનો વગેરેમાં ખૂબ જ વધારો થયો છે. તેના કારણે માર્ગ અકસ્માતોનું પ્રમાણ પણ વધ્યું છે. આ દુર્ઘટનાઓના સાક્ષી મોટાભાગે ત્રણ બને છે : (1) પથ્થર વગેરે જડ પદાર્થો (2) ગાયો વગેરે પશુઓ (3) મનુષ્યો. આ ત્રણેય પ્રકારના સાક્ષીઓમાં મનુષ્ય તરીકે આપણા ત્રણ કર્તવ્ય છે. **(1) દુઃખનો અનુભવ કરવો :** અન્યના દુઃખે દુઃખી અને સુખે સુખી થવાના ઉત્તમ ભાવ મનુષ્યને પ્રાપ્ત છે. આથી દુર્ઘટનાથી પીડિત અને ઘવાયેલા દુઃખી માણસને જોઈને સાક્ષી બનેલા માણસે તેના દુઃખની અનુભૂતિ કરવી જોઈએ. જે મનુષ્ય દુર્ઘટનાગ્રસ્તને જોઈને દુઃખ અનુભવતો નથી તે ખરેખર મનુષ્ય નથી પણ પથ્થર જ છે. કારણ કે પથ્થર જડ પદાર્થ છે તે ક્યારેય અન્યના દુઃખને અનુભવી શકતો નથી. **(2) કર્તવ્યનું પાલન કરવું :** દુર્ઘટનાથી ઘવાયેલા પીડિત માણસને તાત્કાલિક સારવાર મળી રહે તેની વ્યવસ્થા કરવી એ સાક્ષી બનેલા મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે. જો તે પીડિત વ્યક્તિને લોહી ચઢાવવાની જરૂર હોય તો તેમાં પણ મદદરૂપ થવું જોઈએ. ત્યારબાદ તેના પરિવારને સૂચના આપવી જોઈએ. આમ યથાશક્તિ મદદરૂપ થઈને સાક્ષી બનેલા મનુષ્યએ કર્તવ્યનું પાલન કરવું જોઈએ. **(3) ઘટનામાંથી બોધ મેળવવો અને આપવો :** દુર્ઘટનાના સાક્ષી બનેલા મનુષ્યએ તે ઘટનામાંથી બોધ મેળવવો જોઈએ અને દુર્ઘટના બનતા પહેલા જ અટકાવી શકાય તે માટે જાગૃતિ ફેલાવવી જોઈએ અને 'હું એ પ્રકારની ભૂલ ક્યારેય નહીં કરું' એવો નિર્ધાર કરી લે. તેથી બોધ મેળવતો એ પણ અગત્યનું છે.

- **कोष्ठकगतानि पदानि प्रयुज्य वाक्यानि रचयत । કૌંસમાં આપેલા પદોનો ઉપયોગ કરીને વાક્યો બનાવો.** **[02]**

(27) **આપ બરાબર કહો છો.** (भवत् यथार्थ ब्रू)

ઉત્તર- भवान् यथार्थं ब्रवीति ।

(28) **મારો વેપારધંધો અખંડ ચાલ્યા કરે છે.** (अस्मद् वाणिज्य अखण्डित)

ઉત્તર- अखण्डिता मे वाणिज्या (अस्ति) ।

विभाग : D (व्याकरण)

- **अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि सूचनानुसारेण लिखत । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો સૂચના મુજબ લખો.**

(29) **'अभ्यागतः' इति शब्दस्य समानार्थकं शब्दम् अधोदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।** **[01]**
(अतिथिः, अन्तरीक्षम्, आलोकः)

ઉત્તર- अतिथिः

(30) **'दैवम्' इति शब्दस्य विरुद्धार्थकं शब्दम् अधोदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।** **[01]**
(देवः, अधर्मः, उद्यमम्)

ઉત્તર- उद्यमम्

(31) **अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः वर्तमानकालस्य प्रथमपुरुषस्य बहुवचनस्य रुपं चित्वा लिखत** **[01]**
(कथये, कथयामहे, कथयेते)

ઉત્તર- कथयामहे

(32) **अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः सामान्य भविष्यकालस्य अन्यपुरुषस्य द्विवचनस्य रुपं चित्वा लिखत ।** **[01]**
(नेष्यतः, नेष्यसि, नेष्यामि)

ઉત્તર- नेष्यतः,

(33) **अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः आज्ञार्थ अन्यपुरुषस्य बहुवचनस्य रुपं चित्वा लिखत ।** **[01]**
(मिलस्व, मिलेताम्, मिलताम्)

ઉત્તર- मिलेताम्

(34) **अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः विध्यर्थ अन्यपुरुषस्य एकवचनस्य रुपं चित्वा लिखत ।** **[01]**
(पठेत, पठेयुः, पठेत्)

ઉત્તર- पठेत्

(35) **अधोदत्तेभ्यः वाक्येभ्यः 'स्म' प्रयोगयुक्तं शुद्धं वाक्यं चित्वा लिखत ।** **[01]**

(A) अर्थः तु नन्दाय एव रोचते स्म ।

(B) अर्थः तु नन्दाय एव रोचन्ते स्म ।

(C) अर्थ तु नन्दराय एव अरोचत स्म ।

ઉત્તર- अर्थः तु नन्दाय एव रोचते स्म ।

(36) **अधोदत्तेभ्यः नामरुपेभ्यः षष्ठी विभक्तेः बहुवचनस्य रुपं चित्वा लिखत ।** **[01]**
(नगरात्, नगरानाम्, छायया)

ઉત્તર- नगरस्य

(37) **अधोदत्तेभ्यः नामरुपेभ्यः तृतीया विभक्तेः एकवचनस्य रुपं चित्वा लिखत ।** **[01]**
(छायायाः, छायनाम्, छायया)

ઉત્તર- छायया

(38) **उपपदविभक्तेः प्रयोगं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत ।**

- **.................. अग्रे अहं कमपि नास्मि ।** **[01]**

(देशान्, देशस्य, देशात्)

ઉત્તર- देशस्य अग्रे अहं कमपि नास्मि ।

(39) **प्रकोष्ठात् युक्तं सङ्ख्यापदं चित्वा रिक्तस्थानं पूरयत ।** **[01]**

- **सिद्धहैमव्याकरणे .... अध्यायाः सन्ति ।**

(अष्ट, अष्टाभ्याम, अष्टाभिः)

ઉત્તર- सिद्धहैमव्याकरणे अष्ट अध्यायाः सन्ति ।

(40) **रेखाङ्कित पदस्य कृदन्तप्रकारं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।** **[01]**

- **कृष्णः पठनाय गुरुकुलं <u>गतवान्</u> ।**

(कर्मणि भूतकृदन्त, कर्तरि भूतकृदन्त, हेत्वर्थकृदन्त)

ઉત્તર- कर्तरि भूतकृदन्तम्

(41) **अधोदत्तस्य पदस्य सन्धिविच्छेदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।** **[01]**

- **पात्राणामपत्यानि** (पात्रा+याम्+अपत्यनि, पात्राणाम्+पत्यानि, पात्राणाम्+अपत्यानि)

ઉત્તર- पात्राणाम्+अपत्यानि

(42) अधोदत्तस्य पदस्य सन्धियुक्तं पदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

- **नीतिः+न** (नीतिर्न, नीतिर्न, नीतीन)

ઉત્તર- नीतिर्न

- **अधोदत्तयोः सामासिकपदयोः समासप्रकारौ दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [02]**

(43) कोपकलुषिता (तृतीया तत्पुरुष समास, द्वन्द्व समास, कर्मधारय समास)

ઉત્તર- तृतीया तत्पुरुष समास

(44) धर्मक्रोधयोः (बहुव्रीहि समास, कर्मधारय समास, इत्तरेतर द्वन्द्व समास)

ઉત્તર- इत्तरेतर द्वन्द्व समास

विभाग : E (संयुक्त)

(45) अधोदत्तानि वाक्यानि कथानकक्रमानुसारेण स्थापयत । નીચે આપેલાં વાક્યોને કથાક્રમાનુસાર ગોઠવો. [04]

(1) भो वञ्चक ! त्वं मिथ्या वदसि ।
(2) कूटनाथः सशोकम् अकथयत् ।
(3) निर्जीवानां पात्राणां मरणं कथं सम्भवति ?
(4) ''भवतः सर्वाणि पात्राणि मृतानि ।''

ઉત્તર- (1) कूटनाथः सशोकम् अकथयत् ।
(2) ''भवतः सर्वाणि पात्राणि मृतानि ।''
(3) भो वञ्चक ! त्वं मिथ्या वदसि ।
(4) निर्जीवानां पात्राणां मरणं कथं सम्भवति ?

- **अधोदत्तं गद्यखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । નીચે આપેલો ગદ્યખંડ વાંચીને પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃત ભાષામાં લખો. [04]**

डॉ. विक्रमसाराभाईमहोदयः महान् वैज्ञानिकः आसीत् । स विश्वशान्त्यै विज्ञानस्य पुरस्कर्ता आसीत् । स्वजन्मप्रदेशे गुर्जरराज्ये अहमदाबादनगरे भौतिकविज्ञानस्य ज्ञानप्रसारार्थम् एका प्रयोगशाला स्थापिता । भौतिकी अनुसन्धान-प्रयोगशाला विश्वप्रसिद्धा वर्तते । इयं संस्था पी.आर.एल. इति संक्षिप्तनाम्ना विख्याता । अत्र खगोलविज्ञान अवकाशविज्ञान-भौतिकविज्ञान इत्यादिनाम् अध्ययनं भवति ।

प्रश्नाः

(46) डॉ. विक्रम साराभाई कः आसीत् ?

ઉત્તર- डॉ. विक्रम साराभाई महान वैज्ञानिकः आसीत् ।

(47) डॉ. विक्रम साराभाई कस्य पुरस्कर्ता आसीत् ?

ઉત્તર- डॉ. विक्रम साराभाई विश्वशान्त्यै विज्ञानस्य पुरस्कर्ता आसीत् ।

(48) डॉ. विक्रम साराभाई किमर्थं प्रयोगशाला स्थापिता?

ઉત્તર- डॉ. विक्रम साराभाई भौतिकविज्ञानस्य ज्ञानप्रसारार्थम् एका प्रयोगशाला स्थापिता ।

(49) डॉ. विक्रमस्य जन्मप्रदेशः कः ?

ઉત્તર- डॉ. विक्रमस्य जन्मप्रदेशः गुर्जरराज्यस्य अहमदाबाद-नगरम् आसीत् ?

* **कर्ता-कृतीनां योग्य मेलनं कुरुत । કર્તા સાથે યોગ્ય કૃતિને જોડો. [02]**

	(अ)	(ब)
(50)	महाकवि भासः	(A) उत्तररामचरितम्
(51)	भवभूतिः	(B) अभिज्ञान शाकुन्तलम्
		(C) कर्णभारम्

ઉત્તર- (50-C), (51-A),

- **रेखाङ्कितानि पदानि शुद्धानि कृत्वा गद्यखण्डं पुनः लिखत । રેખાંકિત પદોને શુદ્ધ કરીને ગદ્યખંડ ફરીથી લખો. [03]**

(52) <u>गंगातीरे</u> एकः गुरुः शिष्येण सह वर्तमानः आसीत्। स जलप्रवाहेण नीयमानं <u>कंचन</u> <u>काष्ठखण्डम्</u> दर्शयन् शिष्यमाह ... ।

ઉત્તર- <u>गङ्गातीरे</u> एकः गुरुः शिष्येण सह वर्तमानः आसीत् । स जलप्रवाहेण नीयमानं <u>कञ्चनं</u> <u>काष्ठखण्डं</u> दर्शयन् शिष्यमाह ... ।

- **अधोदत्तस्य श्लोकस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कृत्वा अर्थविस्तारं कुरुत । નીચે આપેલા શ્લોકનો અનુવાદ કરી અર્થવિસ્તાર કરો. [03]**

(53) यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते ।
निघर्षण-च्छेदन-ताप-ताडनैः ॥
तथा चतुर्भिः पुरुषः परीक्ष्यते ।
श्रुतेन शीलेन गुणेन कर्मणा ॥

અનુવાદ - જેમ ઘસવું, કાપવું, તપાવવું અને ટીપવું એ ચાર ક્રિયાઓ દ્વારા સોનું પરખાય છે; તેમ જ્ઞાન, ચારિત્ર્ય, ગુણ અને કર્મ આ ચાર વડે પુરુષની (મનુષ્યની) પરીક્ષા કરાય છે.

અર્થવિસ્તાર - સંસ્કૃત ભાષામાં સુભાષિતોનું અને સૂક્તિઓનું વિશિષ્ટ સ્થાન રહેલું છે. સુભાષિતા માટે કહેવાયું છે કે, 'सुष्ठु भाषितम् इति सुभाषितम् ।' અર્થાત્ જે સારી રીતે કહેવાયેલું છે તે સુભાષિત છે. 'सुभाषितकु-सुमानि' નામક એકમમાં 'सुभाषितरत्न-भाण्डागार' તથા અન્ય ગ્રંથોમાંથી અલગ-અલગ વિષયના સાત સુભાષિત લેવાયા છે. ઉપરોક્ત સુભાષિત તેમાંનું એક છે.

આ સુભાષિતમાં સુભાષિતકારે સુવર્ણની ચાર પ્રક્રિયા કે પરીક્ષા દર્શાવી છે. સુવર્ણને ઘસીને, કાપીને, તપાવીને, ટીપીને તેની શુદ્ધતા ચકાસવામાં આવે છે - અને આ ચાર પ્રક્રિયામાંથી પ્રસાર થયા બાદ સુવર્ણ વધારે તેજસ્વી અને કીમતી બને છે. એ જ રીતે મનુષ્યની પરીક્ષા પણ ચાર પ્રકારે થાય છે : જ્ઞાન ચારિત્ર્ય ગુણ અને કર્મ કોઈપણ મનુષ્ય તેના જ્ઞાન વડે પૂજનીય, ઉત્તમ ચારિત્ર્ય વડે અનુકરણીય ઉત્તમ ગુણો વડે આદરણીય અને શ્રેષ્ઠ કર્મો વડે સન્માનનીય બની શકે છે. આ ચાર પ્રક્રિયાઓમાંથી પસાર થઈને મનુષ્ય પણ સુવર્ણ સમાન કીમતી બની શકે છે.

(અથવા)

(53) सुखं हि दुखान्यनुभूय शोभते,
धनान्धकारेष्विव दीपदर्शनम् ।
सुखातु यो याति नरो दरिद्रतां
घृतः शरीरेण मृतः स जीवति ॥

અનુવાદ - સુખ ખરેખર દુઃખોને અનુભવીને શોભે છે. જેમ ગાઢ અંધકારમાં દીવાનું દર્શન હોય છે. સુખમાંથી જે માણસ ગરીબાઈમાં આવી પડે છે તે શરીર ધારણ કરેલો હોવા છતાં મરેલાની માફક જીવે છે.

અર્થવિસ્તાર - પ્રસ્તુત શ્લોક નાટ્યકાર શૂદ્રક રચિત मृच्छकटिकम्માંથી લેવામાં આવ્યો છે.

આ શ્લોકમાં કવિ કહે છે કે સુખની શોભા દુઃખના અનુભવથી જ વધે છે. ગાઢ અંધકારમાં જેમ ઝગમગતો દીવો શોભે છે તેમ દુઃખથી જ સુખ શોભે છે. જે માણસે જીવનભર સુખ જ ભોગવ્યું હોય તે અચાનક દરિદ્ર અવસ્થામાં આવી પડે ત્યારે તેના માટે એ પરિસ્થિતિ અત્યંત વિષમ અને અસહ્ય હોય છે. તે શરીર ધારણ કરેલો હોવા છતાં તેનું જીવન મૃતાવસ્થા જેવું બની જાય છે. જાણે જીવિત હોવા છતાં મૃત બની જાય છે. સમાજમાં નિર્ધનની કોઈ જ કિંમત નથી હોતી. જન્મજાત નિર્ધન હોય તેને એ પરિસ્થિતિની આદત પડી જતા તેના માટે એ સહજ હોય છે પણ જેણે સુખ-સમૃદ્ધિમાં જ જીવન વ્યતીત કર્યું હોય તેને કોઈ અકળ કારણસર નિર્ધનતાનો સામનો કરવો પડે તો તે માઈસક અને સામાજિક રીતે પડી ભાંગે છે. તેના માટે જીવન અત્યંત દુષ્કર બની જાય છે.

'मृच्छकटिकम्'માં દરિદ્ર વેપારી ચારુદત્તે અહીં પોતાની નિર્ધન અવસ્થાનું વર્ણન કર્યું છે. તેના મતાનુસાર ગરીબ વ્યક્તિના ઉંબરા ઉપર મૂકેલો બલિ પશુ-પક્ષીઓ પણ ખાતા નથી. સગાં-સંબંધી, મિત્રો પણ તેની સાથે સબંધ તોડી નાખે છે.

સુખ પછી દુઃખ અઘરું છે તે જ રીતે દુઃખ પછી મળેલું સુખ માનવમનને શાંતિ આપે છે. સમાજમાં ફરીથી માનસન્માન મેળવવા અથાક પરિશ્રમ કરી દુઃખને પરાસ્ત કરી સુખ મેળવવા માણસે અવશ્ય પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.